

RIKSDAGENS PROTOKOLL.

1916.

Andra kammaren.

Nr 57.

Onsdagen den 12 april.

Kl. 1 e. m.

§ 1.

I enlighet med därom den 10 i denna månad fattat beslut skulle nu företagas val av ledamöter i det särskilda utskott riksdagen beslutit tillsätta.

Därvid avlämnades följande godkända valsedlar, nämligen 80 med partibeteckningen »Socialdemokratiska gruppen», 76 med partibeteckningen »Lantmanna- och borgarepartiet» samt 50 med partibeteckningen »Liberala samlingspartiet».

De med partibeteckningen »Socialdemokratiska gruppen» utmärkte valsedlarna upptogo samtliga

såsom första namn herr *Branting*,
» andra » » *Lindqvist* i Stockholm och
» tredje » » *Holmström*.

De med partibeteckningen »Lantmanna- och borgarepartiet» utmärkte valsedlarna upptogo samtliga

såsom första namn herr *Lindman*,
» andra » » *Nilsson* i Bonarp och
» tredje » » *Pettersson* i Bjälbo.

De med partibeteckningen »Liberala samlingspartiet» utmärkte valsedlarna upptogo samtliga

såsom första namn herr vice talmannen *D. Persson* och
» andra » » *Cederborg*.

På grund härav blev ordningen mellan namnen å de särskilda gruppernas valsedlar bestämd på sätt ovan angivits.

Vid härefter företagen fördelning av platserna mellan de olika grupperna tillföll dessa nedannämnda personer i följande ordning:

herr *Branting*,
» *Lindman*,
» vice talmannen *D. Persson*,
» *Lindqvist* i Stockholm,

herr *Nilsson* i Bonarp,
 » *Holmström*,
 » *Pettersson* i Bjälbo, och
 » *Cederborg*.

§ 2.

Justerades protokollsutdrag angående det i nästföregående paragraf omnämnda valet.

§ 3.

Föredrogos var för sig Kungl. Maj:ts å kammarens bord vilande propositioner; och hänvisades därvid

till bevillningsutskottet propositionen, nr 150, med förslag till ändrad lydelse av § 8 mom. 2 i förordningen med tulltaxa för inkommande varor den 9 juni 1911;

till statsutskottet propositionen, nr 151, angående rätt för ordinarie befattningshavare hos generaltullstyrelsen att i avseende å ingångsavlöningens belopp eller för löneförhöjning tillgodoräkna sig viss tjänstgöring inom styrelsen å tjänst å extra stat; och

till bevillningsutskottet propositionen, nr 152, med förslag till förordning angående utförelse av socker under viss tid utan erläggande av sockerskatt m. m.

§ 4.

Efter föredragning härpå av herr *Adelswärds* vid kammarens nästföregående sammanträde framställda, men då bordlagda anhållan att till herr statsrådet och chefen för civildepartementet få framställa spörsmål angående åstadkommande av förbättrade kommunikationer mellan Göteborg och England blev berörda anhållan av kammaren bifallen.

§ 5.

Herr *Thorssons* på kammarens bord liggande motion nr 259, som nu föredrogs, remitterades till statsutskottet.

§ 6.

Härefter föredrogos, men blevo ånyo bordlagda statsutskottets utlåtanden nr 55—59, sammansatta bevillnings- och lagutskottets utlåtande nr 1, lagutskottets utlåtande nr 22 och jordbruksutskottets utlåtanden nr 47—51.

§ 7.

Till avgörande förelåg nu statsutskottets utlåtande, nr 5, angående regleringen av utgifterna under riksstatens femte huvudtitel, innefattande anslagen till sjöförsvarsdepartementet.

Sedan herr talmannen anmält detta ärende till handläggning, begärdes ordet av

Herr E. A. Nilson i Örebro, som yttrade: Herr talman! Jag tillåter mig hemställa, att kammaren måtte medgiva den föredragning av förevarande utlåtande att endast punkternas nummer och kantrubriker uppläsas samt utskottets hemställan endast beträffande de punkter, varest reservation finnes anmäld, eller om någon av kammarens ledamöter därom framställer yrkande.

Denna hemställan bifölls av kammaren.

Efter föredragning av *punkten 1*, angående höjning av ordinarie anslaget till sjöförvarsdepartementet, erhöles ordet av

*Ang. anslagen
till sjöför-
varsdeparte-
mentet.*

Herr E. A. Nilson i Örebro, som anförde: Herr talman! I propositionen nr 60 till 1914 års riksdag finnes ett kapitel, innehållande en sammanställning av beräknade utgifter för sjöförsvaret under såväl åren 1915—1919 som under ett vart av åren 1924 och 1934. Kostnaderna äro sammanställda i en tabell, som återfinnes å sidan 291 i bemälda proposition, till vilken jag tillåter mig hänvisa intresserade.

Det har givetvis sitt stora intresse att nu jämföra sjöförvarsbudgeten sådan den föreligger i statsverkspropositionen, med de beräkningar över kostnaderna, som framlades för 1914 års senare riksdag. Utav den jämförelsen framgår det då, att staten för år 1917 året 1914 beräknades komma att kräva i ordinarie anslag 20,481,343, och i extra ordinarie anslag 8,300,000, sålunda tillsammans 28,781,343 kr. Statsverkspropositionen i år uppvisade emellertid under femte huvudtiteln i ordinarie anslag 21,020,381 kr. och i extra anslag 9,860,425 kr., eller tillsammans 30,880,806 kr. Även om nu hänsyn toges till statsutskottets avprutningar sådan som huvudtiteln i dag föreligger, utgörande omkring 127,000 kr., blir det i varje fall en skillnad av omkring 2 miljoner kronor. Av den skillnaden bör emellertid ytterligare frånräknas ett belopp av omkring 300,000 kronor utgörande en omedelbar följd av riksdagens beslut att höja dagavlöningen för de värnpliktige från 20 öre till 50 öre. *Felkalkylen blir då alltså omkring 1,700,000 kronor för närvarande.* Hur kalkylen kommer att ställa sig för år 1924 skall jag icke på något sätt profetera om. Det är nog att jag nu konstaterar, att sådan som huvudtiteln i dag föreligger överstiger kostnaden den för år 1924 beräknade kostnaden. *Så hårt har verkligheten korrigerat sakkunskapen från år 1914, den till ofelbarhet upphöjda sakkunskapen.* Så har det gått, mina herrar, då man följt »den verkliga sakkunskapen och insikten», som det hette och som det ännu alltfört heter på ett håll, där man synes icke ha lärt något ens av erfarenhetens hårda läromästare.

Men även på andra områden har erfarenheten farit ganska hän-

Ang. anslagen
till sjöför-
svarsdeparte-
mentet.
(Forts.)

synslöst fram gentemot den officiella sakkunskapen. Må det till-
lätas mig att göra allenast ett par reflexioner.

Andra försvarsberedningen uttalade i sitt preliminära princip-
utlåtande, att torpedfartygen skulle bilda kustflottans taktiskt offen-
siva element, medan åter pansarfartygen i övervägande grad skulle ut-
göra det defensiva elementet, dock att pansarfartygen givetvis
måste äga en viss grad av offensiv förmåga. Det saknar då icke
varje intresse att *nu*, just nu, taga del av inspektörens av flottans
övningar till sjöss yttrande om detta principuttalande. Efter en
polemik mot beredningen för att den för väl tillgodosett de fasta
försvarsanstalterna i jämförelse med de rörliga stridskrafterna, an-
för han följande: »Likaså synes det mig av samma anledning vara
lämpligt, att beskaffenheten och det erforderliga antalet av pansar-
fartyg, såsom representerande sjökrigets huvudvapen — kanonen —
utredes, innan representanterna för hjälpvapnen — torpeden och
minan — behandlas.» — »Att på sätt beredningen tänkt sig till-
godose torpeden före kanonen skulle kunna jämföras med att på
grund av vårt infanteris underlägsenhet i jämförelse med en stor-
makts infanterimassor låta kavalleriets krav gå framför infanteriets
inom vår armé. Men huru mycket kavalleri vi än kunde uppsätta,
bleve det sannolikt alltid lika underlägset stormaktens kavalleri,
som de torpedfartyg vi förmå bygga bleve till antal underlägsna
en stormakts torpedfartyg. Och även om så ej vore fallet, skulle
torpedens osjälvständighet såsom vapen ändock förhindra ett huvud-
sakligen av torpedfartyg sammansatt sjöförsvar att fylla sin upp-
gift i försvaret av vårt land.» Det uttalandet, mina herrar, gjordes
för två år sedan. Det berodde icke sålunda på vare sig inspek-
tören av flottans övningar till sjöss eller ens på regeringen, att
sammansättningen av flottprogrammet blev något annorlunda, än
vad man 1914 tänkte sig, och framför allt sådant som det blev
efter kompletteringen i fjol. Jag skall icke ingå på det. Jag vill
emellertid med vad jag sagt ingalunda påstå, att man redan nu
kan vara på det klara med erfarenheterna från sjökriget, men så
mycket är dock visst, att nog står andra försvarsberedningens prin-
ciputtalande sig inför de erfarenheterna väsentligt bättre än inspek-
törens av flottans övningar till sjöss framställda kritik över detta
principuttalande.

Nu torde någon invända, att det var en ren slump, att civila
då kunde se klarare än sakkunskapens yppersta. Nej, mina herrar,
det var ingen slump. De civila stödde sin uppfattning såväl på
den krigshistoriska lärdomen som också på uttalanden av andra sak-
kunniga både inom vår egen marin och inom andra mariner. Bland
de förra må nu nämnas amiralerna Hjulhammar och Sidner. Men
de voro dock icke de enda av marinens män, som ogillade den offi-
ciella sakkunskapen. Bland dem som ogillade den funnos även andra,
och det fanns även sådana, som icke vågade officiellt uttala en av-
vikande mening. Alla minnas vi ju, att det var ett stort antal
sjöofficerare, som avgåvo en protest emot andra försvarsberednin-
gens utlåtande, och jag kan i dag meddela, att bland dessa pro-

testanter funnos de, som hade Hans Brask-motivering under sitt uttalande. Jag sade då till en av dem eller kanske rättare, jag förebrådde en av dem, att han ådagalagt bristande mod. Men han förklarade då för mig, att om han hade saknats på denna namnförteckning, så hade han blivit misstänkt, som han sade, och det skulle ha varit bekymmersamt för hans vidare befordran inom vapnet. Jag skall därför bedöma hans ståndpunkt ganska milt. Jag vill bara ha uttalat den meningen, att liksom den benhårda ortodoxismen inom kyrkan varit det kyrkliga livets stora fara, så är en liknande ortodoxism på det sjömilitära området sjöförsvarets onda genius. Att hävda tanke-, tros- och yttrandefriheten på det sjömilitära området kan alltså endast vara till gagn för sjöförsvaret. Sanningen kommer på det sättet snarare till sin rätt, än om man undertrycker densamma.

Ang. anslagen till sjöförsvarsdepartementet.
(Forts.)

Föreliggande utlåtande bär prägel av ett i stort sett enigt statsutskott, vilket naturligtvis icke utgör hinder för högerpressen och högerrepresentanter måhända att driva den läran fortfarande, att högern ensam har intresse för försvaret. Jag tror emellertid icke, att ens sjöförsvarsministern kan tillskriva sig personligen någon insats för den enighet, som vunnits inom statsutskottet. Det har fastnerna syntts oss, att de »många andra betydelsefulla och tidskrävande arbetsuppgifter», om vilka herr statsrådet på ett par ställen i propositionen har yttrat sig, något ha splittrat intressena. Det är ju möjligt, att vi icke äro fullt eniga om *vilka* arbetsuppgifterna varit, men som Kipling brukar säga, det är en annan historia. Nej, enigheten är resultatet av en saklig granskning. Därvid ha vi nog på en del anslag prutat av, men det är också på det sättet, att vi på andra punkter t. o. m. korrigerat Kungl. Maj:ts framställning, nämligen beträffande punkter där enligt vår mening Kungl. Maj:t har försummat att äska anslag för att kunna giva verklig betydelse och värde åt den materiel, för vars anskaffande Kungl. Maj:t under andra punkter begärt anslag. Jag syftar nu närmast på anslaget till avståndsmättningsinstrument för jagarna, utan vilka betydelsen av torpedernas förseende med varmluftsapparater icke blivit så särdeles stor.

Slutligen vill jag säga, att enigheten utgör en honnör för det värdefulla arbete, som flottans personal under en krävande tid har utfört för värnande av vår neutralitet, en vaktjänst som fått utföras under hårda och svåra klimatiska förhållanden. Jag erinrar mig just nu, då jag nämner de hårda och svåra klimatiska förhållandena, hurusom på sin tid det mot dåvarande sjöförsvarsministern restes en storm av ovilja med anledning av hans åtgärd att hemställa om Kungl. Maj:ts befallning om utrustande av ett fartyg för en vinterexpedition. Nu torde man väl emellertid sedan länge ha varit på det klara med att den åtgärden var klok. Men jag återgår till denna vaktjänst. Den har på olika sätt satt personalens mod, rådighet och sinesnärvaro på hårda prov. Den har ju t. o. m. föranlett, att en flottans enligt samstämmiga omdömen särdeles duglig underofficer fått släppa livet till med anledning av beskjutning på svenskt terri-

Ang. anslagen
till sjöför-
svarsdeparte-
mentet.
(Forts.)

torium från främmande makts fartyg. Och jag känner mig med anledning därav såsom endast fullgörande en enkel plikt, då jag här till kammarens protokoll vill uttala ett tack för det värdefulla arbete, som flottans personal i allmänhet under denna vakttjänst har utfört, och jag vill därjämte uttala ett särskilt erkännande och en heder åt denne plikttrogne mans minne, som under denna vakttjänst fått släppa till sitt liv.

Men denna vakttjänst har även varit särdeles betungande för en del av de inkallade värnpliktige, särskilt A-klassarna, och jag kan icke innan jag slutar underlåta att framdraga en bild från en sådan A-klassares erfarenhet. Mannen ifråga är mobiliserad signalmatrosen Helmer Jansson, sedan flere år tillbaka gift och fader till två flickor i åldern 3 till 4 år. Familjen har under de senaste åren varit bosatt i Korsnäs. När världskriget utbröt inkallades Jansson, och den 6 augusti 1914 började han sin 4 1/2 månader långa mobiliseringstjänst vid flottan. Den 15 december, alltså kort före utryckningsdagen, blev Jansson jämte åtskilliga andra värnpliktiga av ekonomiska skäl hemförlovad. Då befann sig hans familj i ytterligt svåra ekonomiska omständigheter. Hustrun fick gå, som det uppgivits, i två månaders tid, innan hon från pensionsnämndens ordförande fick ut sin del av det understöd, som anvisats till att hjälpa de mobiliserades familjer. Barnen fingo lida av umbäranden under denna tid. Men i sista stund behjärtades de ömmande förhållandena av de marina myndigheterna, och Jansson hemförlovades för att söka mildra svårigheterna för sin familj. Förra hösten inkallades emellertid Jansson ånyo, och den 21 oktober ryckte han in på sjätte matroskompaniet här på Skeppsholmen för att fullgöra en tjänstgöring, som enligt vad det meddelats är ämnad att räcka ända till slutet av juni månad. Över ett års verksamhet vid flottan är således den mannens tjänst åt fosterlandet under dessa förhållanden. Och under denna tid har hans ekonomiska ställning blivit rubbad. Bekymmer och umbäranden ha nedbrutit hans hustrus motståndskraft, och en svårartad neurasteni har drabbat henne. Samtidigt har olycksmåttet rågats, därigenom att den bostad de förhyrt däruppe icke längre stod till disposition för dem, därför att de icke kunnat betala sin hyra. När vi fingo veta det i kammaren, gjorde vi en liten insamling till förmån för honom, så att han kunde betala hyran. Nu är att märka, att den hyresvärd Jansson hade enligt uppgift, som jag fått från trovärdigt håll, var en bondetågsman och en man, vilken under lång tid som tecken på sitt fosterländska sinnelag bar på sitt rockuppslag svenska vaktens knapp som bevis för att det var en särskilt varm fosterlandskärlekens eld som glödde i hans inre. Om man nu sammanställer denne värnpliktiges offergärning med ytt-ringarna av hans hyresvärdas fosterlandskärlek, måste jag säga mig, att denne A-klassares fosterlandsgärning är dock större och är dock betydelsefullare och av större värde än det sinnelag, som kommit till synes från hans hyresvärdas sida.

Beträffande den nu föredragna punkten har jag intet annat yrkande att framställa än om bifall till utskottets hemställan.

Härpå yttrade

Ang. anslagen
till sjöför-
varsdeparte-
mentet.

(Forts.)

Herr Ingvarson: Herr talman, mina herrar! Jag kan icke underlåta att vid behandlingen av denna punkt yttra några ord. Jag vill till en början understryka vad den föregående ärade talaren först anförde rörande stegringen av kostnaderna under denna huvudtitel. Jag skall icke trötta med några nya siffror; det har anförts sådana här nyss. Men då jag och mina meningsfränder icke på denna huvudtitel i likhet med vid den fjärde ha anført någon allmän principiell reservation, så vill jag säga, att det vore mycket oriktigt att härav draga den slutsatsen, att vi för framtiden ämna ägna mindre uppmärksamhet åt den här förevarande huvudtiteln än åt den fjärde. Jag kan icke underlåta att påpeka, att det ligger någonting betänkligt i denna stegring av kostnaderna långt utöver de beräkningar som vid 1914 års riksdag verkställdes, och att man har anledning att för framtiden noga granska, om denna stegring är oundgängligen nödvändig. I någon mån har detta kunnat ske redan nu. Det är min förhoppning, att det skall kunna ske ännu mer framdeles. Och det är också min förhoppning, att Kungl. Maj:t skall för framtiden i görligaste mån försöka undvika större kostnadsökningar, än som anses oundgängligen nödvändiga. Jag är icke alldeles övertygad om att detta skett på alla de här förevarande punkterna. Det skulle kanhända ha kunnat ske i högre grad.

Jag vill också säga ett par ord i detta sammanhang om vad den föregående talaren sist antydde. Det råder säkerligen icke inom denna kammare delade meningar om att åtskilliga av landets medborgare ha fått göra synnerligen betydande personliga och ekonomiska offer för neutralitetsvakten och icke minst för neutralitetsvakten till sjöss. Den saken har upprepade gånger varit på tal här i kammaren, och jag behöver icke relatera vad därvid har förekommit. Säkerligen äro alla beredda att giva sitt erkännande åt de sålunda gjorda uppoffringarna. Men detta är knappast tillfyllest. Och jag måste begagna tillfället att ännu en gång understryka nödvändigheten av att man försöker i görligaste mån trygga dessa medborgares ställning även ekonomiskt. Inom kort kommer, enligt vad förut meddelats, en del av denna personal att entledigas från sin tjänstgöring. En del av dem ha då att enligt nu gällande grunder uppbara en viss summa i särskild ersättning. Men för dem, som av någon anledning ha råkat begå något ganska ringa t. o. m. oavsiktligt fel, står ingen sådan ersättning till buds, ty enligt gällande bestämmelser få de icke ha begått någon förseelse, därest de skola vara berättigade till sådan ersättning. Hur ömmande och behjärtansvärda fallen sålunda än må vara, tillerkännas de ingen sådan. Men även i de fall, där denna ersättning utgår, är den så ringa och familjens ekonomiska ställning många gånger så svag, att nöden ändå kommer att för lång tid framåt gästa i

Ang. anslagen
till sjöför-
svarsdeparte-
mentet.

(Forts.)

många hem. Det har här nyss anförts ett exempel, som även jag varit i tillfälle att lära känna och sålunda kan understryka, och jag får verkligen lov att säga, att det synes föreligga anledning för regeringen att taga den här saken under allvarligt övervägande, när den erfar, att det varit nödvändigt att bland riksdagens ledamöter verkställa insamling till en av dem, som i hög grad blivit offer för detta system. Här är ett fall som har råkat till riksdagens kännedom. Att det finnes många, många andra sådana är otvivelaktigt. Själv känner jag åtskilliga. Och jag vill tillåta mig att till herr statsrådet och chefen för sjöförsvarsdepartementet uttala den önskan, att riksdagen, ehuru det är så sent som det är, ändå måtte få emotse ett förslag till bättre ordnade avlöningsförhållanden för denna personal vid marinen. Jag vet, att det helt nyligen utarbetats förslag till ändrade grunder för denna avlöning. Jag känner icke vilket öde detta förslag rönt eller var det för närvarande befinner sig. Men det har uppstått så mycket elände till följd av nuvarande bestämmelser, så många hem ha blivit spolierade, och det är så mycken sorg, fattigdom, sjukdom och död t. o. m., som förorsakats av bristande förutseende på detta område, att jag tror jag uttalar flertalet kammarledamöters uppfattning, då jag säger, att jag anser det oundgängligen nödvändigt, att snara åtgärder vidtagas för att på detta område åstadkomma en ändring till det bättre.

Jag har, herr talman, heller intet annat yrkande vid denna punkt än om bifall till utskottets förslag. Men jag har velat säga detta, och det skulle glädja mig, om det kunde föranleda till att någon ändring med det snaraste komme till stånd.

Chefen för sjöförsvarsdepartementet, herr statsrådet Broström: Herr talman, mina herrar! I den allmänna kritik, som de båda föregående talarne ha bestått det nu föreliggande ärendet, är det en punkt där de samstämmigt uttalat sina anmärkningar. Och det är rörande ökningen av budgeten i förhållande till den uti 1914 års proposition beräknade ställning, som den år 1917 skulle inneha. Icke med ett ord ha dessa herrar berört, att sedan den tid, då beräkningen uppgjordes, har genom det nu pågående världskriget inträffat den största katastrof som världen sett. Och det är alldeles givet, mina herrar, att ökningen, vilken dock faller huvudsakligast på de extra ordinarie utgifterna, aldrig skulle, trots all möjlig sakkunskaps fordringar, kommit upp till det omfång som nu skett, om icke dessa världshändelser tryckt sin alldeles särskilda stämpel på denna huvudtitel. Man får väl ändå icke förbise sådana förhållanden, när man vill kritisera föreliggande ämne.

Det har även uttalats kritik, därför att Kungl. Maj:t icke upptagit vissa punkter, som sedermera här på grund av motioner blivit av statsutskottet tillstyrkta. Jag vill nämna för herrarna, att dessa önskemål varit framförda, innan huvudtiteln fick den

form, i vilken den blivit presenterad för riksdagen. De ha varit föremål för en omfattande och ingående granskning först inom departementet och sedan i statsrådsberedningen. Det är en hel samling önskemål, som marinförvaltningen framlägger för Kungl. Maj:t år från år. Praxis är icke, att Kungl. Maj:t skriver bort de saker, som icke kunna av Kungl. Maj:t upptagas, utan man tar helt enkelt icke upp dem. Men det har varit en noggrann prövning av marinförvaltningens förslag, och sedermera har jag haft enskild överläggning med verkets chef för granskning av de poster som nödvändigt borde upptagas, innan huvudtiteln blev föredragen till slutlig granskning i statsrådsberedningen. Det är ju icke någon som helst konst att bland detta stora urval säga, att den posten är bra och den är icke bra. Vilka poster som upptagas beror ju i många fall på hur pass stark vederbörande avdelningschef i marinförvaltningen är i att framföra sina önskemål. Här har talats om avståndsmätninginstrument för torpedvapnet, vilket icke togs upp, under det man tog upp siktanordningarna. Ja, mina herrar, det kan vara fråga om huruvida det är riktigare att se till, att våra jagare så likformigt och snabbt som möjligt bli tillförda en viss förbättring i det ena eller andra hänseendet, eller om man skall dela upp det, och det ena året giva endast hälften av det antal jagare vi ha båda apparaterna. Det är en smaksak många gånger, och den sakkunskap man skall lita på lämnar kanske den frågan öppen.

Och sist men icke minst, mina herrar, veta vi, att över all sakkunskap står dock budgeten, så att när man skall försöka att begränsa utgifterna, är det många ifrågasatta anslag, som man gärna skulle velat ha upptagna och som säkerligen vart och ett för sig varit mycket önskvärt ur militär synpunkt, men som man med hänsyn till nödvändigheten att begränsa budgeten icke desto mindre ej ser sig i stånd till att kunna upptaga. Och dessa önskemål från marinförvaltningens sida äro, kan jag säga, alla sådana, att det från militär synpunkt vore mycket önskvärt, att man kunnat taga upp dem. Men det har icke kunnat ske med dem alla. Resultatet blir tyvärr, att en del krav få anstå, och vad man icke kunnat taga med detta år får man taga upp ett annat år. Jag har sökt hålla dessa utgifter så mycket som möjligt nere med tillgodoseende av krigsberedskapen, och jag har därvid sökt systematisera dem i möjligaste mån, så att det över huvud taget blivit enhetlighet i anskaffningarna så långt det varit möjligt.

Man har vidare berört den fråga, som så många gånger här i kammaren varit på tal, nämligen de svårigheter, som vållats en hel del av de inkallade A-klassarna. Det är alldeles säkert, att många flera än de fall, som här nämnts, äro av sådan art, att de måste uppväcka en allvarlig medkänsla för de familjer, som därav träffats, men jag har funnit, att när det gjorts framställningar om hemförlovning, uppskov eller liknande lättnader för de inkallade värnpliktiga, och myndigheterna avgivit avstyrkande utlåtanden, är det ytterligt svårt, om man icke skall

*Ang. anslagen
till sjöför-
svarsdeparte-
mentet.
(Forts.)*

Ang. anslagen
till sjöför-
svarsdeparte-
mentet.
(Forts.)

desorganisera hela systemet, att individuellt, emot myndigheternas tillrådan bevilja hemförlovning. I ett och annat fall har man funnit, att man kunnat göra det, men i allmänhet har det visat sig vara synnerligen svårt. Jag vill emellertid i anslutning till vad jag vid ett föregående tillfälle, nämligen i en interpellationsdebatt här i kammaren, omnämnt rörande förbättrade avlöningsvillkor för dessa värnpliktiga meddela, att en proposition härom redan är utarbetad, men ännu icke slutgiltigt granskad. Jag hoppas, att denna proposition inom den allra närmaste tiden skall kunna läggas på kammarens bord.

Vidare anfördes ej. Utskottets hemställan bifölls.

Punkterna 2 och 3.

Kammaren biföll vad utskottet i dessa punkter hemställt.

Ang. anslaget
till marinför-
valtningen.

Punkten 4, angående anslaget till marinförvaltningen.

Uti innevarande års statsverksproposition hade Kungl. Maj:t under punkten 4 av femte huvudtiteln föreslagit riksdagen att, med godkännande av det vid statsrådsprotokollet över sjöförsvarsärenden den 14 januari 1916 fogade förslag till stat för marinförvaltningen, i riksstaten för år 1917 höja anslaget till marinförvaltningen, nu 133,000 kronor, med 1,000 kronor till 134,000 kronor.

Den av Kungl. Maj:t begärda anslagsökningen avsåg höjning av advokatfiskalens i marinförvaltningen arvode med 1,000 kronor till 4,000 kronor, varigenom arvodet i fråga skulle komma att uppgå till samma belopp, som utgjorde begynnelseavlöningen för tjänsteman i 1:a lönegraden i nyreglerade verk.

Utskottet, som funnit sig icke i vidare mån kunna förorda en ökning av ifrågavarande arvode än att detsamma höjdes med 500 kronor till 3,500 kronor, hemställde, att riksdagen måtte, med godkännande av ett vid utlåtandet fogat förslag till stat för marinförvaltningen, i riksstaten för år 1917 höja anslaget till marinförvaltningen, nu 133,000 kronor, med 500 kronor till 133,500 kronor.

Vid punkten hade emellertid reservation avgivits av herrar *Eriksson* i Grängesberg, *E. A. Nilson* i Örebro, *Nilsson* i Kabbarp, *Anderson* i Råstock och *Sävström*, vilka ansett, att utskottet bort hemställa, att riksdagen måtte, med avslag å Kungl. Maj:ts framställning angående arvodesförhöjning åt advokatfiskalen i marinförvaltningen, i riksstaten för år 1917 uppföra anslaget till nämnda ämbetsverk med oförändrat belopp, 133,000 kronor.

Punkten föredrogs, varefter

Herr *E. A. Nilson* i Örebro yttrade: Herr talman! Föreliggande punkt är den enda under huvudtiteln, där det finnes ett be-

stämt yrkande på en minskning i det belopp, som statsutskottet har tillstyrkt, och den punkt, rörande vilken det från reservanternas sida ifrågasättes en minskning, gäller ett arvode till advokatfiskalen i marinförvaltningen.

Saken ligger i all korthet på följande sätt. Marinförvaltningen begärde i sin framställning till Kungl. Maj:t, att advokatfiskaltjänsten skulle uppföras på ordinarie stat med avlöning såsom för andra gradens tjänsteman. Kungl. Maj:t föreslog i stället, att advokatfiskalen måtte tillerkännas ett från 3.000 till 4.000 kronor förhöjt arvode. Statsutskottet tillstyrker nu emellertid en arvodesförhöjning med allenast 500 kronor, men några av ledamöterna i utskottet, bland dem jag, ha icke ansett sig kunna vara med ens denna arvodesförhöjning. Arvodesförhöjningen motiveras med advokatfiskalens arbetsböda, såsom man alltid gör, när det är fråga om förhöjning av arvoden eller löner åt tjänstemän. Men jag har icke kunnat finna, av vad som i statsverkspropositionen anförts eller av de upplysningar, som i övrigt stått oss till buds, att denna arbetsböda är särdeles tung. Under tiden från den 31 oktober 1914 till den 1 oktober 1915 har advokatfiskalen handlagt 5 underrättsmål med 13 inställelser, 8 revisionsmål, 7 krigsrättsmål med 13 inställelser och ett skiljomanaförfarande med 3 sammanträden, förutom löpande ärenden. Det meddelas, att de löpande ärendena under år 1915 uppgått till 224, således icke fullt ett löpande ärende om dagen. Att arbetet inom marinförvaltningen under senare tiden har ökat mot vad det varit förut, bestrides icke, men detta i och för sig utgör enligt min mening icke tillräckligt skäl för den arvodesförhöjning, som det nu är fråga om. Inom alla ämbetsverk är nämligen detta fallet.

Men man kan också göra en jämförelse här med en tjänsteman inom ett ämbetsverk, som motsvarar marinförvaltningen, nämligen arméförvaltningen. Arméförvaltningen har på sin stat en ombudsman, som i huvudsak har samma tjänst och åligganden som advokatfiskalen i marinförvaltningen. Ombudsmannen i arméförvaltningen har ett arvode av 3.000 kronor, men denne ombudsman har, enligt vad jag kunnat inhämta, en icke obetydligt större arbetsböda än advokatfiskalen i marinförvaltningen. Vid sådant förhållande kan jag icke finna, att det är rimligt att giva advokatfiskalen i marinförvaltningen, som har mindre göormål än ombudsmannen i arméförvaltningen, ett högre arvode. Nej, det synes mig, att någon likhet på detta område måste man eftersträva.

Jag är nu beredd, att man skall göra den erinran emot mig, att advokatfiskalen i marinförvaltningen dock jämsides är advokatfiskal vid flottans station i Stockholm. Det är riktigt, men jag har icke bortsett från denna arbetsböda, då jag här gjort mina jämförelser, och för övrigt vill jag upplysa om, att herr statsrådet och chefen för sjöförsvarsdepartementet i statsverkspropositionen förklarar, att den arbetsböda, som advokatfiskalen vid Stockholms station har, icke är av någon större betydelse. Allt som allt har jag icke här kunnat biträda statsutskottets hemställan, och därför, herr talman, anhåller jag att få yrka, att kammaren med avslag å såväl Kungl. Maj:ts för-

Ang. anslaget
till marinför-
valtningen.
(Forts.)

Ang. anslaget till marinförvaltningen. slag som utskottets hemställan måtte bifalla den vid utlåtandet fogade reservationen.

(Forts.)

Vidare anförde

Herr Ingvarson: Genom ett förbiseende har jag icke blivit antecknad såsom reservant i detta ärende. Jag skall emellertid be att få tala om, att det är jag i alla fall. För mig har det varit omöjligt att gå med på en löneförhöjning, som jag icke kan anse vara motiverad. Man har visserligen inom utskottsmajoriteten gjort sådana jämförelser och anfört sådana skäl, som skulle motivera ett bifall till framställningen med den begränsning, som utskottet har gjort i Kungl. Maj:ts förslag, men redan det förhållandet, att utskottet ansett sig böra nedsätta det föreslagna beloppet till hälften, synes utvisa, att skälen för ett bifall därtill dock icke äro så överväldigande starka. Anställer man en jämförelse, såsom här nyss gjordes, med ämbetsmän av motsvarande ställning inom andra verk, jämför man den arbetsbörda, de hava, och den lön, de därför åtnjuta, kan man icke undgå — åtminstone kan icke jag göra det — att komma till den uppfattningen, att förevarande framställning icke bör bifallas. Det vore att opropotionerligt driva upp en lön i jämförelse med andra för i huvudsak liknande arbete. Det kan jag för min del icke vara med om, och därför hemställer jag i likhet med föregående talare om bifall till reservationen i denna punkt.

Herr Andersson i Skivarp: Herr talman! Mina her-
rar! Inom utskottet har jag biträtt det slut, vartill utskottet kommit, och jag har gjort det, därför att arbetsbördan inom marinförvaltningen, det må sägas vad som helst, har ökats ganska väsentligt. Det är för övrigt icke uteslutande, därför att advokatfiskalen fått mera arbete inom marinförvaltningen, men marinförvaltningen har också gjort framställning om att den behöver advokatfiskalen längre tid på tjänsterummet, än vad nu är fallet, och det har då icke ansetts lämpligt att tvinga honom att sitta längre tid, om han icke får ökning i avlöningen. Det är också den skillnaden emot ombudsmannen i arméförvaltningen, att här ifrågavarande tjänsteman skall vara advokatfiskal även vid flottans station i Stockholm, och även om detta icke är en så dryg tjänstgöring, så är det dock något i alla fall.

Utskottet har icke velat vara med om att bifalla den ökning på 1,000 kronor, som Kungl. Maj:t begärt, utan velat nedsätta denna ökning till 500 kronor, och jag ber, herr talman, att få yrka bifall till utskottets förslag om en ökning av arvodet med 500 kronor.

Chefen för sjöförvarsdepartementet, herr statsrådet Broström: Herr talman! Den föreliggande frågan kan ju icke sägas vara någon stor fråga, men den har stått på dagordningen sedan år 1912, då advokatfiskalen i marinförvaltningen gjorde framställning om att få sin lön förbättrad och bliva upptagen på ordinarie stat såsom tjänsteman i andra lönegraden. Det framgår av den framställning, som är

gjord av marinförvaltningen, att sedan år 1910 har hans arbetsbörd praktiskt taget fördubblats. Det är icke så, att man genom att nämna antalet mål, som den förste ärade talaren gjorde, kan bedöma omfånget av arbetsbördan, ty detta beror på arten av de mål, som han haft att handlägga.

Ang. anslaget till marinförvaltningen.
(Forts.)

Ärendet har varit uppe varje år, utan att Kungl. Maj:t velat upptaga marinförvaltningens hemställan och göra någon framställning till riksdagen om förhöjning i advokatfiskalens löneförmåner. Då emellertid marinförvaltningen sista året yrkade, att tjänsten skulle upptagas på stat i andra lönegraden, fann jag, med hänsyn till den framlagda motiveringen, att en ökning av arvudet vore befogad och att man borde förbättra hans löneförmåner på så sätt, att hans arvode höjdes med 1,000 kronor. Det förhållandet, som även av herr Nilson omnämndes, att han samtidigt är advokätsfiskal vid flottans station i Stockholm, en befattning vars motsvarighet i Karlskrona avlönas med 2,500 kronor, måste dock innebära att den höjning med 1,000 kronor, som här föreslås, icke är överdriven.

Sedan överläggningen härmed förklarats avslutad samt herr talmannen givit propositioner dels på bifall till utskottets hemställan, dels ock på bifall till den av herr Eriksson i Grängesberg m. fl. avgivna, vid punkten fogade reservationen, fattade kammaren beslut i enlighet med innehållet i sistnämnda proposition.

Punkterna 5—19.

Utskottets i dessa punkter gjorda framställningar biföllos av kammaren.

Efter nu skedd föredragning av *punkten 20*, angående krigsfar- *Ang. krigsfar-*
tygsmateriel, yttrade: *tygsmateriel.*

Herr Månsson: Herr talman, mina herrar! Det är en synnerligen begråtansvärd post som innefattats i den 20:de punkten av detta betänkande. Av dessa 32 miljoner kronor, som under dessa år skall utgå, kan man säga, att den största delen icke blott är kastad i havet — ty det skulle ändå vara en tröst — utan bortkastad på ett sådant sätt, att de ständigt komma att under årens lopp draga med sig ofantliga kostnader för flottan, som vi skulle hava kunnat spara och använda för andra ändamål, om icke det intresse, som kallar sig sakkunskap och under sken av sakkunskap duperat så många hederliga människor, fått springa iväg med stora medborgargrupperns förnuft och skrämma bort riksdagens motståndskraft. Jag har begärt ordet vid denna punkt blott för att även i år liksom i fjol göra en erinran härom, icke alls för att närmare i detalj ingå på detta ämne, som säkerligen kommer att utförligt debatteras året näst efter det, då kriget är slut och freden slutits och man kan överskåda den verkliga ställningen.

Ang. krigsfar-
tygsmateriel.
(Forts.)

Det kan väl ändå icke bli fråga om annat, än att de klasser och medborgargrupper, som hava största skulden till dessa utgifter, skulden till detta rent av upprörande spektakel, som det här är fråga om, måste genom extra värnsskatt betala igen dessa medel och bestrida de med dem förenade, kommande kostnaderna. Det kan väl icke vara fråga om annat, än att de sakkunniga, som äro närmast ansvariga för detta elände, komma att i sinom tid i en eller annan form ställas till ansvar för det sätt, på vilket de fullgjort sin skyldighet att vara samhällets rådgivare. Detta paradsystems främste huvudman har redan till följd av inträffade händelser avlägsnats i det land som var systemets huvudland och även här hemma, menar jag, bör man väl se till, om man icke kan på något sätt och under någon form hos vederbörande inskräpa känslan av ansvar för de råd som de giva samhället, när råden givas i sådan form och under så pockande och högfärdiga later och fasoner. Sakkunskapen hade ordet för två år sedan. Den var ganska högröstad. Nu har verkligheten haft ordet i snart två år, och den har icke varit tystlåten och otydlig.

Jag har aldrig gjort anspråk på att vara sakkunnig i denna fråga. Jag har bara framhållit det lilla, som jag läst när jag följt med rörande sjömilitära frågor. Jag har emellertid redan för fem år sedan anvisat kursen, sagt, varthän utvecklingen komme att leda. Verkligheten har beklagligtvis givit mig rätt i högre grad, än jag skulle önskat för samhällets skull.

Dessa slagskepp, av vilka vi nu ämna bygga miniatyrefterbildningar, för vilket ändamål vi voterat så många miljoner, dessa slagskepp hava under hela detta krig i de länder, som rå om stora slagskeppsflottor på många hundra tusen ton, legat väl inlåsta och väl bevakade i sina hamnar med undantag av fallet vid Dardanellerna, varifrån dock för länge sedan undervattensbåtarna skickat dem dels till sjöbottnen och dels hem igen. När jag säger, att detta är det enda undantaget, menar jag, att det är det enda undantaget på de ställen, där man kunnat riskera att träffa undervattensfartyg. Några slagskepp, mest fartyg av äldre typ, hava uppträtt i sjöstrid vid Chiles kust och vid Falklandsöarna. Men det är också det enda fall, där slagskepp varit framme på självständiga operationer under hela detta krig. Hur betungande utgifterna för slagflottorna än varit, hur nödvändigt det än varit för vissa länder att upprätthålla den Seegeltung, som varit slagordet under de gångna årens marina skriftställer, så har man icke ens försökt att skaffa sig denna Seegeltung förmedelst de slagskepp, på vilka man offrat så ofantliga summor pengar.

Ehuru, som sagt, icke sakkunnig utan bara en fattig rallare, som icke fått någon sådan där »sakkunnig» uppfostran, förutsade jag ändå för fyra år sedan fartens betydelse för framtidens artillerifartyg. Hån, förakt och glåpord mötte mig från de »sakkunnigas» sida. Man skulle över huvud taget »icke diskutera med folk, som icke voro fackmän» på området. Nu har verkligheten talat, och nu har det visat sig, att varhelst artillerifartyg uppträtt, så har det

antingen varit lätt pansrade kryssare på 4, 5 à 6,000 ton och med mycket hög fart eller också har det varit de förnämligaste slagfartygen, de stora flygande städerna, som gå med 28 knops fart och hava till sitt förfogande ett starkt artilleri, men som framför allt hava förmåga att lägga benen på ryggen, när fara är å färde. Dessa äro de enda artillerifartyg, som något så när vågat framträda under hela detta krig. Här i de europeiska farvattnen har man, fränsett operationerna vid Dardanellerna, icke haft något mer sjöslag än det vid Helgoland, i vilket artillerifartyg utkämpat allvarliga strider med varandra, och här har det uteslutande, såvitt jag minns, varit fråga om pansarkryssare. Nu sedan dessa F-båtar voterats och beviljats, hava vederbörande fått upp ögonen för betydelsen av farten, när det gäller artillerifartyg. Det är blott synd, att de icke fingo upp ögonen för saken 1 $\frac{1}{2}$ år förut. Nu se vi här i tidningsartiklar och broschyrer gång efter annan framhävas nödvändigheten av snabbgående artillerifartyg, och inom kort, det kunna vi vara förvissade om, kommer man att med alla till förfogande stående kraftmedel, och dessa kraftmedel äro som bekant betydande, söka genomdriva byggandet av sådana fartyg.

Men om man skrattade åt de påpekningar, som gjordes i den riktningen, att i strid mellan artillerifartyg endast en skulle komma att avgå med segern, som hade det grövsta artilleriet, ett förhållande, som vid flera tillfällen under kriget ådagalagts, om man skrattade däråt och vidare hånade påpekandet av fartens betydelse, när det gällde artillerifartyg, så skrattade man ännu mer, som vi väl veta, och hade förfärligt roligt åt, när man framhöll och lade huvudvikten vid undervattensbåtsvapnets betydelse för framtiden, när det gällde ett lands försvar. Det finns fortfarande folk bland de »sakkunniga», som låtsas vidhålla sin mening. Men jag skulle en gång vilja se dem i de tidningsspalter, som de så flitigt använda, lägga fram en opartisk och klar lista över resultaten av det ännu pågående sjökriget.

Jag har här en liten lista, som icke gör anspråk på att vara fullständig. Jag skall blott anföra några exempel ur den. Jag finner här icke ett enda fall i europeiska farvatten, där slagskepp sänkt slagskepp eller över huvud taget något slagskepp sänkt något större artillerifartyg. Däremot finner jag här talrika exempel sida upp och sida ned på hur undervattensbåtarna visat sig vara även det största slagskepps omotståndliga överman. Jag finner här t. ex., huru den 5 september 1914 en kryssare sänktes i Nordsjön och den 13 september åter en kryssare av undervattensbåtar. Den 22 september sänktes icke mindre än tre engelska pansarkryssare av en och samma undervattensbåt med någon timmes mellanrum. Den 8 oktober ägde ett liknande förhållande rum, då sänktes åter ett fartyg av U-båt. Den 11 oktober sänktes en rysk pansarkryssare av en undervattensbåt i Finska viken och den 15 oktober sänktes en kryssare i Nordsjön av en undervattensbåt. Den 31 oktober sänktes vid Dover en kryssare av en undervattensbåt. Den 11 november sänktes en torpedbåt vid Dover av en undervattensbåt. Den

Ang. krigsfar-
tygsmateriel.
(Forts.)

21 december sänktes ett franskt amiralsskepp Jean Bart av en undervattensbåt. 1915 års lista ser ut så här: den 1 januari sänktes Formidable, ett stort nytt engelskt linjeskepp, av en undervattensbåt. Den 24 januari flera stora torpedbåtar sänkta. Den 22 februari en stor trupptransportångare sänkt av en undervattensbåt. Den 11 mars en kryssare sänkt av en undervattensbåt. Den 27 april sänktes den stora franska moderna pansarkryssaren Léon Gambetta av en undervattensbåt. Den 7 maj sker också ett kap av en undervattensbåt — jag skall icke nämna namnet på båten, som sänktes, vilken händelse då väckte så stort uppseende, men ni veta nog vad jag menar. Den 25 maj sänktes ett engelskt slagskepp vid Dardanellerna av en undervattensbåt. Den 27 maj sänktes två slagskepp på samma ställe av en undervattensbåt. Den 31 maj sänktes en stor kryssare av en undervattensbåt. Den 4 juni sänktes en kryssare av en undervattensbåt. Den 9 juni sänktes en kryssare av en undervattensbåt. Samma dag sänktes ytterligare två andra krigsfartyg. Den 20 juni sänktes en kryssare av en undervattensbåt. Den 7 juli sänktes den stora moderna italienska pansarkryssaren Amalfi av en undervattensbåt. Den 18 juli sänktes den italienska pansarkryssaren Garibaldi av en undervattensbåt. Den 28 juli rapporterades, att bara ett lands undervattensbåtar under 22 veckor sänkt 259 fartyg — *under 22 veckor 259 fartyg*. Sedan har det varit sparsammare med sänkandet av krigsfartyg, men det har fortsatt i samma riktning. Den 16 augusti sänktes ett fartyg i Finska viken av en undervattensbåt. I slutet av september sänktes en hel del fartyg. Den 6 oktober sänktes en stor transportångare i Medelhavet av en undervattensbåt. Den 7 oktober sänktes likaledes en stor transportångare av en undervattensbåt. Den 24 oktober sänktes likaledes en stor transportångare av en undervattensbåt. Den 4 november blevo en hel rad ångare sänkta. Den 7 november sänktes en kryssare av en undervattensbåt. Den 8 november sänktes också en hjälpkryssare av en undervattensbåt o. s. v. o. s. v. Detta är, säger jag, fakta, som icke äro obekanta för de sakkunniga. Man kan endast fråga, varför de icke vilja lägga fram ett opartiskt bokslut för att visa huru pass det vapen, som de förordat såsom huvudvapen, bibehållit denna ställning i detta ohyggliga krig vid sidan av det som de betecknat såsom hjälpvapen.

Herr talman, det tjänar ingenting till att yrka avslag på denna punkt, och jag skall icke heller göra det. Jag har bara velat i all enkelhet framföra dessa data såsom en belysning av det sätt, på vilket denna lilla grupp av Sveriges överklass ansett sig kunna sköta den samhällsfunktion, som är den anförtrodd. Man skulle kunna förbigå detta med mera tyvstnad, om det vore något tillfälligt och icke ett symptom på huru Sveriges överklass liksom många andra länders överklass över huvud taget sköter de samhällsfunktioner, den fått sig anförtrodda.

Herr E. A. Nilson i Örebro: Herr talman! Jag har icke begärt ordet för att börja någon principdebatt angående vårt

sjöförsvaret på denna punkt. Jag har begärt ordet för att närmast i anledning av den plan, som ingick i sjöförvarsreformen av år 1914, rikta en vördsam fråga till herr statsrådet och chefen för sjöförvarsdepartementet rörande ombyggnad av vissa äldre fartyg till depôt-fartyg för undervattensbåtar — jag skall icke yttra mig närmare därom, ty den frågan är av hemlig natur. Men därjämte avsågs även en av de gamla kanonbåtarna till depôt-fartyg för flygbåtar. Nu har det förmålts ryktesvis, att den gamla planen om användande av gamla fartyg såsom depôt-fartyg vid realiserandet icke skulle visat sig genomförbar. I anledning härav vore det ytterst värdefullt, om herr statsrådet kunde ge ett svar på den frågan, — ett svar, som antingen avledde ryktena eller klargjorde, huru saken förhåller sig.

Då jag emellertid fått ordet, ber jag att till herr statsrådet och chefen för sjöförvarsdepartementet få uttala mitt erkännande för ett uttalande, som herr statsrådet hade i sitt första anförande, då herr statsrådet fastslog såsom sin ofrånkomliga ståndpunkt att utöver all sakkunskap går budgeten. Det kan hända, att det kan vara värdefullt att ha detta uttalande kvar vid ett annat tillfälle. Jag ber endast att få fastslå detta erkännande.

Herr Åkerman: Herr talman! Jag skall icke ingå i någon kritik av den historiska bild av sjökriget, som herr Månsson uppdragit. Jag skall endast bringa i erinran, att det aldrig varit fråga om att för den svenska marinen anskaffa de stora slagskepp, om vilka han talat så mycket. Vi ha icke några som helst slagskepp av den typ, varom han talat. Vidare skall jag bringa i erinran, att han icke talat något om de krigsskepp, som blivit sänkta genom artillerield. Dessutom skall jag be att få erinra om, att det på senare tiden bra mycket sällsyntare än i början av kriget förekommit, att krigsskepp sänkts av undervattensbåtar. Till sist skall jag be att få erinra kammaren om — då herr Månsson ju var synnerligen kritisk beträffande farten på våra pansarbåtar — att den pansarbåt, som förordades från socialdemokratiskt håll, gick långsammast, därefter den, som förordades från liberalernas håll. Den, som går fortast, är den som blev beslutad.

Jag tror. — såsom jag ock hade tillfälle att säga föregående år i kammaren — att tiden ännu icke är inne att draga några slutgiltiga slutsatser rörande den ena eller andra fartygstypen. Kriget är ännu icke slut. Det kan hända, att den, som nu kommer fram med tvärsäkra påståenden att så och så skall det vara, — det kan hända, säger jag — att han blir jävad av verkligheten.

Herr vice talmannen, som under herr Åkermans anförande övertagit ledningen av kammarens förhandlingar, gav härefter ordet till

Ang. krigsfar-
tygsmateriel.

(Forts.)

Herr Månsson, som yttrade: Jag skall bara be att få erinra herr Akerman om att det artillerifartyg, som föreslogs av socialdemokraterna, och av vilket jag icke varit någon entusiastisk anhängare, dock bara var avsedd för kustförsvaret, medan återigen den båt, som voterades igenom i riksdagen, av sina upphovsmän angavs kunna utföra slagskeppstjänst, så att den skulle kunna bevara Sverige för anfall över havet. Det var det, som vi bestredo, och det är det, som den icke kan göra. Det har icke varit tal om att bygga några slagskepp, säger herr Akerman. Nej, icke än! Men hade kriget icke kommit emellan, är jag säker på att vi om ett par år varit uppe i brinnande strid om att bygga nya leksaksfartyg om 12,000 ton och inom fem å sex år hade vi kommit fram till 20,000-tonarna. Men var skulle vi tagit pengar ifrån?

Till svar på anmärkningen att på sista tiden allt färre krigskepp träffats av undervattensbåtar, vill jag säga, att det är mycket lätt att ge en förklaring därpå: de stora artillerifartygen akta sig visligen för att vara ute på sjön.

Härpå anförde

Chefen för sjöförsvarsdepartementet herr statsrådet Broström: Här gäller det icke några nyanskaffningar utöver de som redan beslutats av 1914 års riksdag, och det synes mig därför icke kunna bli någon frukt av en diskussion om vad som redan beslutats, så mycket mera som de fartyg, gentemot vilka kritiken riktar sig, för länge sedan äro beställda och under byggnad. Jag vill dock säga med allt erkännande för undervattensvapnets betydelse, som jag icke alls uttalat någon ringaktning för, att det som är det avgörande för stormakterna i detta krig, vad beträffar kriget till sjöss, är dock i alla fall till sist de stora artillerifartygen och icke undervattensbåtarna. Därom tror jag nog, att meningarna äro ganska eniga.

Det var en fråga, som herr Nilson i Örebro riktade till mig. Den hade ju nära nog interpellationens form, men den ligger ju strängt taget icke inom ramen för denna diskussion, och den torde behöva en viss utredning för att kunna till fullo besvaras. Jag vill emellertid säga så mycket som att sådana betydande svårigheter visat sig förenade med ombyggnad av de fartyg, som man tänkt sig såsom depôtartyg för undervattensbåtarna, att jag icke ansett mig kunna komma fram med förslag i den riktningen ännu, utan denna fråga är alltså föremål för vidare undersökning och utredning.

Herr Thore: Herr talman! Gent emot herr Månssons uttalande måste jag säga, att det förefaller mig som om herr Månsson studerade krigshändelserna synnerligen ytligt och synnerligen ensidigt. Huru kan herr Månsson påstå, att icke artillerifartygen våga sig ut i Nordsjön? Vi ha fullt autentiska berättelser

om hurusom hela flottiljer varit ute varje vecka, ja, kanske ännu oftare. Vi ha säkra uppgifter härom beträffande såväl den tyska som den engelska flottan. Det är alltså ett fullständigt miss-tag, när herr Månsson säger, att artillerifartygen icke våga komma ut. Om man skulle draga några slutsatser av vad herr Månsson sagt, skulle dessa gå ut på att England icke har någon nytta av sin slagflotta. Antag då, att denna för ett ögonblick vore urståndsatt att fullgöra sin funktion under en tid av en vecka eller fjorton dagar. Vad tror herr Månsson skulle hända? Jo, man kunde riskera, att England under denna tid tvingades på knä.

Ang. krigsfar-
tygsmateriel.
(Forts.)

Herr Åkerman: Herr vice talman! Efter vad herr Thore sagt skulle det ju kunna vara onödigt att fortsätta debatten. Jag vill emellertid bara gent emot herr Månsson säga, att jag icke kan annat än gratulera honom till att vara så synnerligen väl underrättad om vad artillerifartygen göra. Jag för min ringa del har icke tillgång till andra underrättelser härom än dem, som stå i tidningarna, och efter de underrättelserna ha ju jämförelsevis mycket stora eskadrar helt nyligen varit ute till havs till och med så långt som uppe vid Norges kust. Men, som sagt, herr Månsson är ju bättre underrättad, så att de ha nog inte varit där.

Herr Månsson: Jag har inte förnekat, att icke dessa eskadrar över huvud taget varit ute, jag har endast som svar på den anmärkning, som herr Åkerman riktade mot mig, sagt — och det har herr Åkerman själv antytt — att de stora fartygen ta sig mera i akt nu, de akta sig visligen mera än förr för att gå i stora förband ute på sjön.

Gent emot herr Thore skulle jag vilja fråga: om de stora artillerifartygen äro ute, varför fullgöra de icke sin uppgift att tillkämpa sig herraväldet till sjöss? Därför existera de ju, det är med den motiveringen, att de skulle tillkämpa sig herraväldet till sjöss, som det har offerats hundratals miljoner på dem. Varför göra de det inte då?

Herr Andersson i Skivarp: Jag har tagit till orda för att framställa en liten interpellation till herr Månsson. Herr Månsson nämnde i sitt anförande, att de fartyg, som han var med om att begära anslag till vid 1914 års riksdag, skulle utgöra ett kustförsvar för Sverige, under det däremot de fartyg, nämligen av »Sverige»-typen, som blevo genomvoterade, blevo av dem, som voterade därför, framhållna såsom ett försvar emot överfall från havet. Jag skulle då vilja fråga: är det då herr Månssons mening, att hans båt skulle ha försvarat Sverige för överfall över landgränsen? Ty om den ena båten skall försvara landet för överfall från sjön, och den andra skulle ha en annan

Ang. krigsfor- uppgift, så skulle väl den uppgiften vara, att försvara Sverige
tygsmateriel. från anfall över landgränsen?

(Forts.)

Nu säger herr Månsson, att de stora slagskeppsflottorna icke våga sig ut på sjön och sålunda ha de ingen betydelse. Ja, men hade inte båda de krigförande parterna haft slagskeppsflottor till sin disposition, utan bara den ena, nog hade väl den skickat sin slagskeppsflotta ut för att nedgöra de andras mindre kraftiga fartyg, det kan herr Månsson vara viss om.

Herr Åkerman: Herr vice talman! Jag vill bara erinra herr Månsson om, att han i sitt andra anförande sade, att de stora artillerifartygen aktade sig visligen ifrån att vara ute på sjön, icke att de aktade sig, när de voro ute på sjön.

Vidare vill jag ännu en gång beklaga, att jag är så illa underrättad eller har så dåligt omdöme. Jag trodde nämligen, att England hade herraväldet till sjöss, och då kan väl inte dess flotta behöva gå ut och slåss för att tillkämpa sig det.

Herr Månsson: Jag skall be att få besvara den interpellation, som riktats till mig av herr Andersson i Skivarp. Han talade dels om att jag undrat, varför inte de stora slagskeppsflottorna låta höra av sig i det moderna sjökriget, och dels om de pansarfartyg, som vi socialdemokrater en gång föreslagit. Ja, det är sant, att jag den gången var med om för kompromissens skull — när vi inte kunde få husfred på annat sätt — att föreslå, att vi skulle skaffa oss ett eller några sådana där leksakspansarfartyg av en typ, som faktiskt som stridsfartyg var lika stark — eller lika svag — som den typ, som blev voterad, med det uttalade syftet, att detta fartyg skulle tjänstgöra som kustförsvarsfartyg. Han undrade nu, om det inte var meningen, att dessa fartyg skulle försvara landet för angrepp över sjön? Jo, naturligtvis, i den mån som de voro mäktiga härtill. Jag menar då, att de voro mäktiga det precis lika mycket och lika litet som dessa, som man voterat igenom. Men de av oss föreslagna kostade inte på långt när så mycket vare sig i byggnad eller underhåll. Genom att vi lade mindre medel på det, som vi redan då ansågo vara ett bivapen, kunde vi lägga ned mera medel på det, som vi redan då ansågo vara ett huvudvapen, nämligen på aktionskraftiga undervattensbåtar. Det var vårt program den gången, det torde nog herr Andersson i Skivarp komma ihåg.

Sedan herr talmannen nu återtagit ledningen av förhandlingarna, yttrade

Herr E. A. Nilson i Örebro: Ja, herr talman, då under hela denna långa debatt, som ju egentligen har företett bilden av en sjöstrid mellan herr Månsson och åtskilliga andra av kammarens ledamöter, ännu icke har framställts något yrkande om

bifall till utskottets hemställan, har jag begärt ordet endast för *Ang. krigsfartygsmateriel.*
att framställa detta yrkande.

(Forts.)

Vidare anfördes ej. Kammaren biföll utskottets hemställan.

Punkten 21.

Lades till handlingarna.

Punkterna 22—24.

Vad utskottet hemställt bifölls.

Punkterna 25 och 26.

Lades till handlingarna.

Punkterna 27 och 28.

Kammaren biföll vad utskottet i dessa punkter föreslagit.

Punkten 29.

Lades till handlingarna.

Punkterna 30—32.

Utskottets i nämnda punkter gjorda framställningar blevo av kammaren bifallna.

Punkten 33, angående sjöbeväringens avlöning och beklädnad m. m. *Ang. sjöbeväringens avlöning och beklädnad m. m.*

I överensstämmelse med vad Kungl. Maj:t under punkten 32 av förevarande huvudtitel föreslagit riksdagen hemställde utskottet, att riksdagen måtte, under viss förutsättning, i riksstaten för år 1917 öka förslagsanslaget till sjöbeväringens avlöning och beklädnad m. m., nu 875,004 kronor, med 39,785 kronor till 914,789 kronor.

Reservation hade likväl avgivits av herrar *Eriksson* i Grängesberg, *Nilsson* i Kabbarp, *Anderson* i Råstock, *Ingvarson* och *Sävström*, vilka ansett, att utskottet bort hemställa, att riksdagen, med bifall i övrigt till Kungl. Maj:ts framställning i ämnet, ville anhålla, det Kungl. Maj:t måtte låta verkställa och för nästkommande riksdag framlägga utredning rörande möjligheten att nedbringa kostnaderna för beklädnad åt marinens värnpliktige.

Efter uppläsandet av utskottets hemställan yttrade

Herr *Ingvarson*: Herr talman, mina herrar! Då sjöministern för en stund sedan framhöll, att dessa kostnadsökningar

Ang. sjöbe-
våringens av-
löning och be-
klädnad m. m.
(Forts.)

som här förut ha påvisats, varit oundgängligen nödvändiga, kunde jag inte underlåta att för mig själv göra några små reflexioner över några av de anslag, som förekomma på denna huvudtitel. Jag skall här nu endast vidröra ett, det, som avhandlas i förevarande punkt, nr 33, nämligen anslaget till sjöbevåringens avlöning och beklädnad, och särskilt beträffande *beklädnaden* skulle jag då be att få säga några ord.

Som herrarna se, ha jag och mina meningsfränder anført en avvikande mening i denna punkt och även motiverat denna, och vi ha hemställt om en skrivelse till Kungl. Maj:t rörande utredning angående beklädnadskostnaden till ett kommande år. I fråga om anslaget omfattning för innevarande år ha vi däremot icke velat göra något avvikande yrkande. Vid 1914 års riksdag beräknades kostnaderna för förevarande ändamål till 624,512 kronor för år 1917. Genom riksdagens beslut om riksdagens beslut om anslaget till ersättning åt de värnpliktiga steg emellertid summan till 877,064 kronor. Nu befinner den sig enligt regeringens av utskottet tillstyrkta förslag uppe i 914,789 kronor. Jag tror, att det skall bli ganska svårt att göra gällande, att händelserna sedan 1914 ha i nämnvärd utsträckning motiverat en höjning utöver de beräkningar, som då verkställdes. På den punkten borde det dock inte vara någon större svårighet att med kännedom om den beräknade manskapsstyrkan även beräkna beklädnadskostnaderna. Men inte dess mindre, trots en så pass säker utgångspunkt, visar det sig, att även detta anslag i likhet med åtskilliga andra har en stark benägenhet att stiga i höjden *utöver* verkställda beräkningar. 1913 års riksdag godkände ett av Kungl. Maj:t framlagt förslag om ökning av det belopp, som skulle utgå per man och dag, till beklädnadsersättning för marinens värnpliktiga, från förutvarande 35 till 41,5 öre. Anledningen därtill var, att marinens värnpliktiga efter denna tidpunkt enligt beslut av riksdagen skulle ha fri tvätt, och omkostnaderna härför uppskattades 1912 av marinförvaltningen till 6 1/2 öre per man och dag. Det förelåg, mig veterligt, icke någon erfarenhet rörande dessa kostnaders storlek, men man uppskattade dem till detta belopp, och på grund av denna uppskattning anhöll man, som nämnt, om en ökning av anslaget från förutvarande 35 till 41,5 öre. Kungl. Maj:t biträdde förslaget och riksdagen biföll det. Sedan dess utgör denna summa, 41,5, grunden för beräkningen av beklädnadsersättningen åt marinens värnpliktiga. Då man gör en jämförelse exempelvis med förhållandena vid armén, finner man där en beklädnadskostnad per man och dag av 33 öre. Det är då sant, att härtill kommer anslag för tvätt, när det gäller arméns värnpliktiga, vilket icke föres på samma anslagskonto, varför dessa belopp icke bli fullt jämförliga. Men man kan göra en annan jämförelse också, nämligen med stammanskapet vid marinen, för vilket utgår en beklädnadsersättning av 108 kronor per man och år. Den del av manskapet, som sköter sina kläder väl, brukar få ett litet överskott

på detta anslag, som de i så fall få behålla som ren inkomst. 108 kronor per man och år, det gör knappt 29,5 öre per man och dag, och även om man medräknar 3 kronor per år i sängserviskostnad, kommer man i alla fall icke så mycket över de 30 öre per man och dag för stammanskapet vid marinen. Men det är sant, att de icke ha fri tvätt. I varje fall visa sig kostnaderna för beklädnadsersättning för marinens värnpliktiga vara synnerligen höga.

Nu kan det naturligtvis invändas, att penningarna försvinna ju inte. Detta är ett reservationsanslag, ett förslagsanslag, och för den händelse anslaget icke skulle komma att i sin helhet bli använt, reserveras det kvarstående. Det är alldeles riktigt, men det kan inte vara någon glädje med att riksdagen år från år anvisar medel för ett ändamål, vars omfattning man inte på förhand något så när exakt känner — i synnerhet när det är fråga om ett ändamål sådant som detta — så, att ett visst belopp årligen kommer att stå kvar av det beräknade och begärda anslaget och sålunda läggas till den besparing, som eventuellt förut finnes på anslaget. Det är väl bättre, att riksdagen på förhand tar kännedom om de ungefärliga kostnaderna, så att den vet, vad det kostar och vad som för ändamålet bör anslås. Det är detta vi åsyfta, då vi i en avgiven reservation hemställt om utredning på denna punkt, och det förefaller mig, att vi ha mycket goda skäl för detta vårt yrkande. Jag vill därjämte säga, att jag har den uppfattning, att man skulle kunna omlägga beklädnadsförhållandena vid marinen till något närmare överensstämmelse med förhållandena vid armén och därigenom vinna icke så små fördelar i skilda avseenden. Jag skall icke nu gå närmare in på den saken — det är högst antagligt, att jag får tillfälle att göra det någon gång framdeles — utan jag skall nöja mig med att, på grund av vad jag här anfört och på grund av vad som anförts i reservationen, hemställa om bifall till reservanternas yrkande under nu förevarande punkt 33.

Chefen för sjöförsvarsdepartementet, herr statsrådet Broström: Jag ber att få påpeka, att den anmärkning, som här är gjord, ju icke träffar de verkliga kostnaderna. Vad som här är uppfört är endast den beräknade kostnaden enligt en sedan några år tillbaka gällande norm; den verkliga kostnaden är däremot beroende på materialpriser, arbetslöner o. d. Man kan därför icke draga upp en fullt riktig jämförelse mellan här ifrågavarande kostnad och beklädnadskostnaden för de stamanställda. Det här angivna beloppet av 108 kronor är också en beräknad kostnad, och med avseende å vissa stamanställda torde det överskridas, men däremot i vissa andra fall icke komma att uppgå till så högt belopp som 108 kronor.

Under den tid, som stått mig till buds, sedan utskottets betänkande kommit mig till handa, har jag gjort en undersökning av dessa förhållanden. Det har emellertid icke varit möjligt att nå

Ang. sjöbeväringens avlöning och beklädnad m. m.
(Forts.)

Ang. sjöbe-
våringens av-
löning och be-
klädnad m. m.
(Forts.)

denna korta tid göra en uttömmande undersökning av ärendet. Ett nedbringande av dessa kostnader måste ovillkorligen innebära en revidering av beklädnadsstaten; huruvida det slutliga resultatet av en sådan revision kan komma att verkligen medföra en nedsättning i kostnaden för de värnpliktigas beklädnad, därom kan jag givetvis icke på sakens nuvarande stadium yttra mig. Med hänsyn till de i reservationen gjorda uttalandena torde emellertid för mig föreliggande anledning att hos Kungl. Maj:t föreslå en reglering av grunderna för beklädnadskostnadernas beräkning att sedermera iakttagas vid avgivandet av nästa proposition.

Herr E. A. Nilson i Örebro: Herr talman! Den sak, som herr Ingvarson här vidrört och som vidare utvecklas i den av honom m. fl. vid utlåtandet fogade reservationen, kan ju anses vara av ej så ringa betydelse. Det är nämligen av vikt, enligt min mening, att man kan åstadkomma en god ekonomisk hushållning vid marinen även på detta område. Från den synpunkten sett, har det dock icke varit möjligt för mig att kunna biträda skrivelseförslaget i den form, det erhållit i reservationen. Saken synes mig nämligen böra tagas upp, och det har ju nu ifrån statsrådsbänken utlovats, att så kommer att ske; men i så fall bör den, enligt min mening, tagas upp i vidare omfattning, än vad som här ifrågasättes i reservationen.

Först och främst bör, enligt mitt förmenande detta anslag, som nu omfattar sjöbevåringens avlöning och beklädnad m. m. — och på samma sätt förhåller det sig med anslaget till kustartilleribevåringens avlöning och beklädnad m. m., där likaledes båda dessa ändamål äro sammanförda under ett enda anslag — klyvas på så sätt, att beklädnadsanslaget får karaktären av reservationsanslag, medan avlöningsanslaget ju allt fortfarande måste ha karaktären av förslagsanslag. Jag tror icke, att man, förutan att en sådan klyvning sker, kan vinna det, enligt min tanke, väsentligaste syftet med reservanternas tanke, nämligen en god ekonomisk hushållning vid marinen beträffande beklädnadsanslaget. Ty första förutsättningen därför är att man även beträffande marinen kan genomföra den s. k. självhushållningsprincipen, en princip, om vilken man har de allra bästa erfarenheter beträffande armén. Denna princip är jämförelsevis lätt att genomföra vid kustartilleriet, vars organisation ju icke så väsentligt avviker från arméns. Men svårare är det givetvis att genomföra denna princip med avseende å flottan, ty går man djupare in på problemet i vad gäller flottan, så skall man nog finna, att det här, beträffande flottan, i viss mån även blir en organisationsfråga. Nu är det ju så, att en bättre organisation för flottan är, enligt mitt förmenande, snart sagt ett livsvillkor för densamma, så att nämnda behov gör sig gällande även av annan anledning. Sålunda förefinnes icke heller från den synpunkten något hinder för, att en dylik utredning bör komma till stånd, men denna måste, såsom sagt, få en väsentligt vidare omfattning, än som här ifrågasatts. Det har nu av herr statsrådet ut-

talats en förhoppning om, att denna utredning skulle kunna föreligga till nästa års riksdag, men om så inte blir förhållandet, synes det mig, att reservanterna böra vid nästa riksdag ta upp detta spörsmål, men då i en vidare omfattning än nu, vilket nog är av behovet påkallat, på det att man må komma till en god och ändamålsenlig lösning av detta viktiga problem.

Ang. sjöbeväringens avlöning och beklädnad m. m.

(Forts.)

Jag vill slutligen, i anledning av dels vad herr Ingvarson här yttrade och dels vad reservanterna här uttalat, göra en liten erinran. De göra nämligen en jämförelse mellan marinen och armén och framhålla skillnaden mellan dessa 33 öre per man och dag vid armén och motsvarande kostnad 41 $\frac{1}{2}$ öre vid marinen. Denna jämförelse är emellertid missvisande på det sätt, att de 41 $\frac{1}{2}$ örena vid marinen avse att bestrida kostnaden för icke blott beklädnad utan även tvätt, medan däremot, såsom vi nyss blivit erinrade om, de 33 örena vid armén allenast avse beklädnad. Kostnaden för tvätten vid armén utgår ju från ett annat anslag, nämligen från ordinarie anslaget till arméns kasernutredning samt ved, ljus och vatten och utgår med 12 öre per man och dag.

I anledning av vad jag, herr talman, här anfört får jag anhålla om bifall till utskottets hemställan.

Herr Ingvarson: Herr talman! Såsom reservant befinner jag mig i den ovanligt angenäma ställningen att ifrån utskottets talesman ha fått erkännande för, att det verkligen ligger mycket i reservanternas här framställda yrkande, och dessutom har jag till min ännu större tillfredsställelse ifrån herr sjöministern fått ett löfte om, att de i reservationen anförda synpunkterna komma att beaktas. Jag har sålunda ingen anledning att på något som helst sätt vara misslynt.

Jag vill endast tillägga det, att vid behandlingen inom utskottet av detta ärende har jag kommit till den alldeles bestämda uppfattningen, att det för närvarande är långt ifrån bra som det är ifråga om beklädnadsförhållandena vid marinen och i alldeles särskilt hög grad beträffande de värnpliktiga vid marinen. Jag kan mycket väl stryka under det mesta av vad den föregående ärade talareren här har sagt rörande beklädnadsförhållandenas organisation i allmänhet. Om sålunda Kungl. Maj:t skulle själv ta initiativ till en sådan utredning, så är det min förhoppning, att denna utredning måtte utvidgas på sätt här antytts. Skulle så återigen icke ske, då vill jag redan nu säga, att jag anser det nödvändigt, att frågan i hela sin utsträckning föreläggas en kommande riksdag för att, om möjligt, en allmän revision må komma till stånd på detta område.

I det läge, vari frågan nu befinner sig, har jag emellertid inte annat yrkande att göra än det jag här förut har framställt.

Överläggningen var härmed slutad. Efter av herr talmannen givna propositioner å de därunder förekomna yrkandena blev utskottets hemställan av kammaren bifallen.

Punkterna 34—55.

Vad utskottet hemställt bifölls.

Punkten 56.

Lades till handlingarna.

Punkterna 57—74.

Utskottets i dessa punkter gjorda framställningar blevo av kam-maren bifallna.

Punkten 75.

Lades till handlingarna.

Punkten 76, angående ersättning för förskott, föredrogs härpå. Därvid anförde

*Ang. ersättning
för förskott
under femte
huvudtiteln.*

Herr E. A. Nilson i Örebro: Herr talman! Jag kan icke underlåta att här i kammaren ingå något utförligare på det ärende, som omförmäles i förevarande punkt av utskottets utlå-tande.

Min erinran gäller då den punkt, som handlar om beredande av ersättning för flygtillägg åt vissa officerare. Framställning om sådant flygtillägg gjordes av chefen för marinstaben i augusti 1913; denna framställning tillstyrktes av marinförvaltningen, men lämnades av Kungl. Maj:t i september samma år utan av-seende. Den 21 november 1914 har Kungl. Maj:t emellertid ändrat ståndpunkt. Innebörden av Kungl. Maj:ts beslut sist-nämnda dag var bl. a., att den nya avlöningsformen skulle retro-aktivt tillämpas från början av april månad samt utgöra en personalen, utöver eljest utgående löneförmåner, tillkommande ersättning. Under första tiden erhöll sålunda en flygbåtsförare, utöver sin ordinarie lön och dagavlönning, sjötillägg, utgörande minst 50 procent av dagavlönningen, samt därjämte dietpengar och detta flygtillägg.

Det andra spørsmålet är: var hade Kungl. Maj:t penningar att tillgå för denna utgift? Jo, Kungl. Maj:t ansåg sig kunna tillgripa övningsanslaget. Detta är ju av reservationsanslags natur och får sålunda inte lagligen överskridas. Kungl. Maj:t hade ju också redan disponerat anslaget och kände sig uppenbar-ligen oviss, om det räckte till även för den utgift, varom nu är fråga. Men Kungl. Maj:t löste den svårigheten på så sätt, att Kungl. Maj:t föreskrev, att i den mån anslaget till flottans övningar icke kunde bestrida kostnaderna, skulle marinförvalt-ningen med omhänderhavande medel förskjuta erforderliga be-lopp och framdeles anmäla dem till ersättande. Konstigare var

det icke; om det var så alldeles riktigt, är en annan sak. Jag skall nu icke här uttala något omdöme om detta, sedan regeringen för åtgärden i fråga erhållit decharge. Jag har emellertid icke kunnat underlåta att belysa, hurusom *förskotts-förfarandet kan begagnas så, att riksdagens prövning av riksstatsanslagen blir ineffektiv*, och det synes mig verkligen böra tagas under allvarligt övervägande, huruvida icke regler och bestämmelser för förskotts-förfarandet på något sätt borde bestämmas, eller om det icke måhända vore en lämplig åtgärd att ställa till Kungl. Maj:ts förfogande under varje huvudtitel ett visst fixerat anslag till ändamålet i fråga.

Ang. ersättning för förskott under femte huvudtiteln.
(Forts.)

Jag har, herr talman, som saken nu föreligger, intet annat yrkande att framställa än på bifall till utskottets hemställan.

Chefen för sjöförsvarsdepartementet, herr statsrådet Broström: Jag har icke, herr talman, varit i tillfälle att höra hela det anförande, som den föregående ärade talaren hållit i denna fråga, men jag förstår ju i alla fall, vartåt han syftar. Jag vill emellertid erinra därom, att i propositionen nr 60 till 1914 års riksdag angavs tydligt av Kungl. Maj:t, att det beräknade arvudet till flygarna inginge i övningsanslaget, i det att det för detta ändamål erforderliga beloppet medtagits vid beräkningen av detta anslag, i huvudsaklig överensstämmelse med vad denna kostnad sedermera bestämts till. Det var först efter ingående överläggningar med representanter för både armén och marinen, som man enades om, huru dessa flygtillägg skulle utgå. Jag får emellertid säga, att, såsom dessa nu blivit fastställda, ha de en provisorisk karaktär. Vi veta ju, hurusom flygväsendet måste stå inför en ganska betydande utvidgning, och huruvida man framdeles kommer att förändra flygtilläggen torde icke vara lämpligt att i närvarande stund ingå på. Jag vill emellertid påpeka, att det i detta fall icke kan bliva fråga om något förbigående av riksdagen, ty Kungl. Maj:t har, som sagt, vid 1914 års riksdag tydligt uttalat, att flygtillägg skulle utgå, och de beräkningar, som då gjordes i förevarande avseende, överensstämma tämligen noga med de till flygarna utbetalade belopp, som här upptagits till ersättning.

Vidare yttrades ej. Kammaren biföll utskottets hemställan.

Sedan *punkten 77*, angående anslaget till lots- och fyrinrättningen med livräddningsanstalterna härpå föredragits, anförde

Ang. lots- och fyrinrättningen med livräddningsanstalterna.

Herr Thore: Herr talman, mina herrar! Utan att framställa något yrkande i denna punkt vill jag dock till densamma anknyta några ord. Från och med år 1915 övertog ju riksdagen den närmare behandlingen och fastställelsen av lotsverkets stat. Dessförinnan, d. v. s. till och med år 1914, medverkade icke riksdagen vid uppgörandet av staterna för lots- och fyrverket, utan det tillgick på

Ang. lots- och
fyrinrättning-
gen med liv-
räddningsan-
stalterna.

(Forts.)

det sättet, att under femte huvudtiteln ett reservationsanslag uppfördes till enahanda belopp som det, vartill inkomsterna av fyr- och båkmedel för samma år beräknades. Lotspengarna gingo ju på den tiden icke in till statsverket, utan uppburos oavkortade av lotsarna själva. Kungl. Maj:t hade sedermera att, på förslag av lotsstyrelsen, fastställa stater. Om överskott å inkomsttiteln fyr- och båkmedel uppkom, så användes detta till vissa av lotsverkets behov, såsom till förbättrande av säkerhetsanstalter, som icke kunnat tillgodoses vid fastställande av staterna.

Vid övergången till den nya ordningen, d. v. s. vid början av år 1915, hade man att motse en utgiftsstat av 4,1 miljoner kronor, varav 3,64 miljoner för lots- och fyrverkets ordinarie skötsel och 460,000 kronor till utvidgade säkerhetsanstalter för sjöfarten. Mot denna statsverkets utgift svarade en inkomst av dels lotspenningar, dels fyr- och båkavgifter, vilken inkomst emellertid icke kunde antagas uppgå till samma belopp som utgiftsstaten. Man beräknade, att merutgiften för statsverket skulle belöpa sig till närmare 800,000 kronor, vilken brist emellertid, om man utginge från de faktiska inkomsterna år 1913 av fyr- och båkavgifter samt lotspenningar, skulle kunna minskas till omkring 350,000 kronor. Detta borde alltså bli det belopp, som statsverket för sin del hade att tillskjuta för uppehållande och utveckling av vårt lots- och fyrväsende. Och ett så pass stort bidrag från allmänna medel kunde ju antagas vara skäligt, då man tager i betraktande det gagn vår örlogsflotta har av säkerhetsanordningarna kring rikets kuster. Även statens ångfärjor och postverkets samt lantbruksstyrelsens fartyg få ju alldeles gratis nytta av fyrbelysningen och utpickningen av farlederna o. s. v.

Vill man emellertid nu söka kalkylera ut, huru debet och kredit ställt sig för statsverket under det första år, som lots- och fyrverket i ekonomiskt avseende kommit att helt tillhöra detsamma, så skall man finna, att statsverket för år 1915 i stället för att behöva tillskjuta ett belopp av 350,000 kronor fått ett överskott, som approximativt torde uppgå till cirka $\frac{3}{4}$ miljoner kronor, detta på grund därav, att fyr- och båkavgifter och särskilt lotspenningar, av vilka staten numera tar 60 procent, ökats högst betydligt. Det har meddelats, att den utrikes sjöfarten under år 1915 i lotspenningar och i fyr- och båkavgifter inbetalt till statsverket ett belopp av cirka 5,3 miljoner kronor. Det är särskilt inkomsten genom lotspenningar, som ökats på grund därav, att fartygen i stor utsträckning använt skärgårdslederna och därvid givetvis måst använda lots. Troligt är ju, att efter krigets slut någon minskning i dessa inkomster kommer att äga rum, men på grund av den normala ökningen av vår utrikes sjöfart är det antagligt, att det i varje fall skall ställa sig så, att statsverkets inkomster av fyr- och båkavgifter samt av lotspenningar kommer att överstiga utgifterna för fyr- och lotsväsendet.

Jag har nu den förhoppningen, att de överskott, som eventuellt uppstå på denna speciella förvaltningsgren, komma att användas till sjöfartens fromma, i första hand till förbättrande av säkerhetsanstalterna för sjöfarten. Härvidlag må särskilt framhållas, att det

belopp, 460,000 kronor, som nu är anslaget för detta ändamål, med nuvarande höga materialpriser, som ju gjort sig gällande även här, måste betecknas såsom ganska otillräckligt. Vidare är att märka, att det behöves ett extra anslag för vissa tillfälliga utgifter för förbättringar av säkerhetsanordningar o. d. Det händer nämligen icke sällan, att nya lastningsplatser anläggas, och för dessa behöves vissa utökningar och förbättringar i fråga om fyrbelysning, farledernas utprickning o. s. v., och dessa åtgärder måste vidtagas utan för långt dröjsmål, om icke trafiken skall hindras. Men, såsom det nu är ställt, då Kungl. Maj:t måste gå till riksdagen med begäran om anslag i varje särskilt fall, förorsakas givetvis dröjsmål. I sammanhang därmed bör framhållas, att, för att den fyrtekniska delen av lotsstyrelsen skall på bästa sätt kunna utföra sina uppgifter, fordras, att den får tillräckliga arbetskrafter för detta ändamål. Om det därför skulle anses vara nödvändigt att i någon mån höja detta anslag å 460,000 kronor, torde därav också följa, att någon ökning av den fyrtekniska personalen i lotsstyrelsen bör äga rum.

Ang. lots- och fyrirättningen med livräddningsanstalterna.
(Forts.)

Vår sjöfart har ju haft mycket stora svårigheter att dragas med under kriget, särskilt på grund därav, att våra fyrar i stor utsträckning ha varit släckta och fyrskeppen intagna, samt till följd av, att minor funnits i farvattnen. Vi ha emellertid haft ganska stor hjälp av vår flotta, när det gällt att göra farvattnen trafikabla särskilt i fråga om minsvepning av farleder och oskadliggörande av minor över huvud taget. Jag kan icke underlåta att samtidigt som jag nämner detta framhålla den tacksamhet, som vår handelsflotta har att frambära till vederbörande, vår flotta och våra myndigheter, som med sådan beredvillighet ställt flottans materiel och flottans manskap till förfogande för att förbättra trafikförhållandena till sjöss. Jag har intet yrkande.

Vidare yttrades ej. Utskottets hemställan bifölls.

Härefter föredrogs *punkten 78*, angående anslag till säkerhetsanstalterna för sjöfarten; och yttrade därvid

Ang. säkerhetsanstalterna för sjöfarten.

Herr E. A. Nilson i Örebro: Jag kan icke underlåta, herr talman, att under denna punkt fästa kammarens uppmärksamhet vid en sak, som närmare åskådliggöres av den blåkopia, som finnes uppsatt här på väggen. Det är nämligen så, att under denna punkt begär Kungl. Maj:t ett anslag å 67,000 kronor för uppförande av gasverk med kompressorstation. Vid denna kompressorstation skall det uppföras två bostadsbyggnader, en för föreståndaren och en för en annan person. Bostadsbyggnaden för den sistnämnde består, såsom herrarna se, av ett större och ett mindre rum och kök. Utanför själva byggnaden finnes en tillbyggnad, som utgöres av förstuga med en mycket enkel och anspråkslös trappa utifrån, som leder dit upp. Tillträdet till de två bostadsrummen måste gå genom köket; en var, som skall gå in i rummen, måste gå genom köket. Det finnes icke något skafferi

Ang. säkerhetsanstalterna för sjöfarten.
(Forts.)

och icke någon garderob eller något kontor. En mera anspråkslös och enkel byggnad än ifrågavarande kan man näppeligen åstadkomma. I allmänhet byggdes sådana hus i vårt land för kanske 50 år sedan eller längre tillbaka. Men i uppförande kostar i varje fall denna lilla byggnad 6,000 kronor; d. v. s. byggnadskostnaden uppgår per eldstad till 2,000 kronor. Jag har hört mig för om byggnadskostnaderna i Stockholm, där det bygges fristående sådana bostäder på Enskede och i Brommaområdet. Där beräknar man inclusive centraluppvärmningsanordningar och alla övriga tidsenliga bekvämligheter kostnaden till 2,000 kronor per eldstad. När jag frågade en av kammarens ledamöter, som har litet erfarenhet på detta område, till vilket pris han ansåg, att dessa byggnader skulle kunna uppföras, gissade han på omkring 3,000 kronor för sådana enkla byggnader. Nu äro de upptagna till 6,000 kronor, och utskottet har icke minskat den kostnadsberäkningen något alls. Det är icke meningen att framställa något yrkande om lägre anslagsbelopp. Jag ber endast att få framställa till herr statsrådet och chefen för sjöförvarsdepartementet en varm och värdsam vädjan, att herr statsrådet ville lägga sitt inflytande för att det må kunna åstadkommas en byggnad, som i någon större mån tillgodoser de krav på bekvämlighet och trevnad, som borde kunna åvägabringas inom den kostnadsram, som här är ifråga. Det har varit möjligt att göra så på andra områden. Jag har sett på de bostäder, som funnits vid de lots- och fyrstationer jag besökt, och jag må säga, att människorna där hava behov av all den trevnad, som är möjligt att kunna bereda dem i deras hem. Det skulle tvivelsutan skänka dem stor tillfredsställelse, om det visade sig, att staten vid uppförandet av deras bostadslägenheter också i tillbörlig mån tillgodosåge de krav på bekvämlighet och trevnad, som icke sträcka sig utöver vad andra människor ha i närvarande tid.

Jag har endast velat rikta denna värdsamma vädjan till herr statsrådet, innan jag, herr talman, yrkar bifall till utskottets hemställan.

Herr *Vahlquist* instämde häruti.

Chefen för sjöförvarsdepartementet, herr statsrådet Broström: Herr talman! Jag har icke varit i tillfälle mer än en gång att göra inspektion av eller bese säkerhetsanstalterna för sjöfarten, och det var på denna kust. Jag besiktigade en del nyanläggningar såväl beträffande hamnar som fyrar och även bostäder, och vad jag då såg av sådana bostäder, varom här är fråga, har givit mig det bästa intryck av den omvårdnad och omtanke, som lotsverket har om den personal, som är verket underställd. Det är möjligt, att de anmärkningar, som av den föregående talaren riktades mot den uppgjorda planen, äro befogade, men jag är, med kännedom om lotsverkschefens omtanke om sina underordnade, övertygad om att om något behöver rättas,

skall han säkerligen gärna taga detta under övervägande och utföra det till belåtenhet.

*Ang. säkerhetsanstalterna för sjöfarten.
(Forts.)*

Jag skall begagna tillfället att konstatera att vad jag sett på detta område har givit mig det intrycket, att när lotsverket utför sina nybyggnader, som ofta äger rum under mycket säregna förhållanden i havsbandet, så användas därtill anslagna medel på ett synnerligen omsorgsfullt sätt i syfte att åstadkomma bästa möjliga resultat. Jag vill vidare säga, att det är givet, att byggnadskostnaden i storstäder icke är jämförlig med byggnadskostnaden i havsbandet, där transporten av materiel har kolossala svårigheter att kämpa med för att materielen skall komma ut till byggnadsplatsen.

Vidare anfördes ej. Kammaren biföll utskottets hemställan.

Punkterna 79 och 80.

Vad utskottet hemställt bifölls.

§ 8.

Härefter föredrogos var för sig statsutskottets utlåtanden:

nr 51, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anslag till arbetslöshetens bekämpande, ävensom en i ämnet väckt motion; och

nr 52, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående förvärvande för telegrafverkets räkning av en fastighet i Flen.

Kammaren biföll vad utskottet i dessa utlåtanden hemställt.

§ 9.

Å föredragningslistan fanns vidare upptaget konstitutionsutskottets utlåtande, nr 12, i anledning av väckt motion om ändringar i §§ 44 och 45 regeringsformen samt §§ 5, 6 och 7 successionsordningen m. m.

Ang. prinsars och prinsessors av det kungliga huset giftermål m. m.

I en inom andra kammaren väckt, till konstitutionsutskottet hänvisad motion, nr 237, hade herr *Lindhagen* hemställt, att riksdagen måtte för sin del, dels upphäva vad 44 § regeringsformen samt 5 och 6 §§ successionsordningen innehölle rörande prinsars och prinsessors giftermål och de förres förverkande av arvsrätt till riket samt likaledes vad § 7 successionsordningen stadgade om prinsars och prinsessors utrikes resor, och dels beträffande 45 § regeringsformen upphäva rättigheten att tilldela prinsar titlar av hertigdömen och furstendömen och likaså förbudet för dem att innehava civilt ämbete samt i stället förbjuda dem att hava någon militär befattning, eller om detta ej kunde omedelbart bifallas, hos Konungen begära förslag i dessa ämnen till 1917 års riksdag.

Ang. prinsars
och prinses-
sors av det
kungliga huset
giftermål
m. m.
(Forts.)

Utskottet hemställde, att ifrågavarande motion icke måtte till någon riksdagens åtgärd föranleda.

Vid utlåtandet voro emellertid fogade reservationer:

av herrar *Edén, K. M. B. Hellberg, Mannheimer* och *Ericsson* i Vallsta, som ansett, att utskottet bort hemställa, att riksdagen med anledning av herr Lindhagens motion i vad den avsåge ändring i § 45 regeringsformen måtte för sin del antaga såsom vilande följande

Förslag till ändrad lydelse av § 45 regeringsformen:

§ 45.

Varken Svea rikets kronprins och arvfurste eller prinsar av det konungsliga huset skola hava något livgeding; dock kunna efter gammalt bruk titlar av hertigdömen och furstendömen dem tilläggas, utan rättighet till de landskap, vilkas namn de bära;

av herr *K. M. B. Hellberg*, som ansett, att utskottet därjämte under någon form bort tillstyrka bifall till motionärens framställning rörande prinsars och prinsessors giftermål;

av herr *Sterne*, som hemställt, att utskottet måtte tillstyrka riksdagen att besluta att hos Kungl. Maj:t begära förslag till sådan förändring av § 44 regeringsformen och §§ 5 och 6 successionsordningen, att begränsningen av prinsars och prinsessors giftermålsrätt hävdes samt ock om sådan förändring av § 45 regeringsformen, att rättigheten att tilldela prinsar titlar av hertig- och furstendömen skulle upphöra, ävensom förbudet för dem att förvalta civilt ämbete; samt

av herrar *Olof Olsson, Persson* i Malmö, *Waldén* och *Hallén*.

Sedan utskottets hemställan föredragits, yttrade

Herr *Sterne*: Herr talman, mina herrar! Då jag vid behandlingen av herr Lindhagens motion nr 237 ej kunnat ansluta mig till konstitutionsutskottets korta avstyrkande av motionen och ej heller ansett den lilla grundlagsändring, som av herr *Edén* m. fl. reservationsvis föreslagits, vara ett tillfredsställande svar på den tankegång, som i herr Lindhagens motion framfördes, har jag nödgats att framlägga ett särskilt skrivelseyrkande, vilket jag ock i korthet vill motivera.

Till en början vill jag dock förutskicka, att den anmärkning, som förut mött liknande framställningar och som säkerligen kommer att möta även vid detta tillfälle, att ämnet för dessa grundlagsändringar är av så ringa innebörd och har så föga av aktualitet över sig, att man helst inte vill behandla dem och än mindre gå att bifalla dem, naturligtvis har ett visst fog för sig i så måtto, att dylika reformer inte alls sätta några synliga spår efter sig i vårt konstitutionella styrelsesätt. Det låter natur-

*Ang. prinsars
och prinses-
sors av det
kungliga huset
giftermål
m. m.
(Forts.)*

ligtvis också säga sig, att för mig och för alla dem, vilka i den republikanska statsformen se det bästa uttrycket för folkligt självstyre eller det bästa hittills kända organet för folkviljans utövande ända till det högsta statsstyret, bör det ha ringa eller intet intresse att genom småreformer söka demokratisera kungamakten. Ehuru sålunda dessa föreliggande små reformförsök icke alls beröra det principiella i uppfattningarna rörande den bästa statsformen samt även i övrigt ha en ringa betydelse, kan jag dock inte anse dessa invändningar så bärande, att desamma skulle förhindra mig att ur rent allmäntmänskliga eller jämlikhetssynpunkter till huvudsaklig del ställa mig på motionärens sida, när han nu gjort dessa framställningar.

Motionären har i föreliggande motion tagit upp till särskådande den särställning, som våra grundlagar föreskriva konungahusets medlemmar. Denna består i förbudet för prinsar och prinsessor att utan konungens samtycke gifta sig, förbudet för dem att resa utrikes utan samma tillstånd samt förbudet för prinsar att bekläda civilt ämbete. Därjämte finnes ett förbud, som icke upptagits i herr Lindhagens motion, nämligen angående religionsfriheten, och som jag sålunda har behövt endast i förbigående omnämna. Därjämte föreslås att Konungens rätt att tilldela prinsar titlar av hertigdömen eller furstendömen må upphöra. Mot detta har konstitutionsutskottet uttalat sitt avslagsyrkande och det uteslutande på den grund, som anfördes redan av 1883 års konstitutionsutskott, då denna fråga motionsvis väcktes. Vad konstitutionsutskottet då yttrade inskränker sig till att man säger, att de antydda inskränkningarna voro »för statens ändamål tillkomna och vilade på en allmängiltig grundsats, i fråga varom någon närmare utredning icke erfordrades». Nu kan det hända, att man under äldre tider kunde säga, att dessa inskränkande bestämmelser rörande giftermålsrätten för medlemmar av konungahuset kunde ha något statsändamål att uppfylla, ehuru man ställer sig mycket tveksam inför vad som menas med en allmängiltig grundsats, varom någon närmare utredning icke erfordras. Emellertid, det är den ståndpunkten, som konstitutionsutskottet även i år ställer sig på, då det understryker, att dessa skäl äga giltighet även beträffande den nu föreliggande motionen.

Denna ståndpunkt är dock icke så synnerligen stark. Men det var också ett annat skäl, som förelåg åren 1883 och 1886, när de då väckta motionerna i liknande riktning behandlades. Då anfördes, att frågan icke rätteligen kunde avgöras av svenska riksdagen ensam, ty man ansåg dessa ändringar hava ett visst samband med den norska grundloven och att motsvarande ändring sålunda samtidigt borde beslutas i norska stortinget. Särskilt ansågs frågan om arvsrätten till den norska kronan kunna kompliceras genom en ändring av bestämmelsen om prinsars giftermålsrätt. Nu har arvsrätten till norska kronan bortfallit trots att icke dessa motioner biföllos på sin tid, och följaktligen finnes icke vidare det *enda* vägande skäl, som jag kan finna att man vid

Ang. prinsars
och prinses-
sors av det
kungliga huset
giftermål
m. m.
(Forts.)

1883 och 1886 års riksdagar anført. Det enda skälet mot förändringen har således enligt min mening bortfallit.

Det kan också noteras den underligheten eller, om man så vill, dualismen uti att denna inskränkning ej gäller en regerande konung utan endast de övriga medlemmarna av konungahuset. Anledningen till att Konungen har formell rätt att ingå äktenskap även med inländsk kvinna eller med vilken kvinna som helst torde väl vara den, att man ej ansett sig kunna intaga någon dylik inskränkande bestämmelse i grundlagen för en person, som äger att allena styra riket och därför anses kunna styra även sig själv i sitt privata liv. Men inskränkningen i giftermålsrätten är alltså ej konsekvent genomförd i grundlagen.

Det har av motionären anförts några skäl, varför han anser, att bestämmelserna i successionsordningen §§ 5 och 6 liksom även liknande bestämmelser i regeringsformen borde undergå förändring eller uteslutas, och han åberopar därvid bland annat det skäl, som jag tycker är det riktiga, nämligen det allmänmänskliga eller att det icke bör uppställas dylika skrankor i vår grundlag för några som helst medborgare och sålunda icke heller för dem, som tillhöra konungahuset. Motionären påminner om ett ganska märkligt diktamen, som konung Oscar II gjorde till statsrådsprotokollet år 1886 i sammanhang med frågan om appanage till hertigen av Gottland, vilket var av följande lydelse: »Mina Söners anspråk äro ej stora, med avseende på vad de vänta av andra. Endast på sig själva ställa de stora fordringar. Hittills hava de uppfyllt alla rimliga anspråk. De hava avlagt ej blott nöjaktiga utan särdeles berömvärda student- och militärexamina samt tjänstgjort i underordnade militära grader. Men när mina Söner alltså underkastat sig prov och ansvar såsom andre unge svenske män, äga de då samma utsikter som dessa till en självständig ställning med avseende på utkomst och verksamhet? Ingalunda. Sveriges regeringsforms §§ 44 och 45, Norges grundlovs §§ 21 och 36 samt Successionsordningens § 5, inskränka deras medborgerliga frihet och rättigheter så i personligt som ekonomiskt hänseende; i politiskt äro de uteslutna från den enskilte män tillkommande rösträtt och valbarhet. Internationella hänsyn pålägga dem även vissa band. De få ej, utan att förlora sin lagstadgade arvsrätt, genom enskilte giftermål följa en möjligen uppkommande hjärtats böjelse. De få ej bekläda civila ämbeten, ej heller resa vart de vilja, även sedan de äro myndiga, och på senare tider har det varit brukligt att de för sin militärtjänst ej erhålla gottgörelse, i vad form som helst, oaktat de i sin tjänst äro utsatta för lagligt ansvar såsom andra.»

Ja, ur denna kungadiktamen kan man utläsa den känsla, som man då hyste inom kungahuset självt, mot att den svenska grundlagen reser upp omkring det kungliga huset ett fängelsegaller, kanhända förgyllt, men i alla fall ett fängelsegaller. När denna fråga kommit upp, kan jag icke finna det annat än rimligt och riktigt, att man på denna punkt gör en förändring

och ställer medlemmarna av kungahuset fullt lika med andra svenska medborgare. Särskilt måste man säga, att, beträffande prinsessornas ställning, som ingalunda kan kompliceras av några sorts arvsrättsförhållanden, förbudet för dem att gifta sig med svensk man utom det kungliga huset är en synnerligen underlig bestämmelse. Denna fråga kan måhända också ses ur annan synpunkt än jämställdhetens, och då skall man kanske finna, att de dynastiska förbindelserna kunna ha en ganska allvarlig innebörd. Det är nämligen icke uteslutet, som motionären försiktigt påpekar, att upprätthållandet av kungahusets äktenskapliga förbindelser med uteslutande utländska hov kan leda till en dynastipolitik, som vid vissa tillfällen kan medföra faror av betänkligt slag. Det har ju icke under de kritiska tider, som världen nu genomlever, saknats fall, som visa, att förbindelser mellan de olika regerande furstehusen nog åtskilligt komplicerat de mellanfolkliga förhållandena. Atminstone låter det mycket väl teoretiskt tänka sig, att om det är så, att en prinsessa från ett främmande land stigit till rang av drottning i något annat land, och förhållandena mellan detta land och hennes eget rätta fädernesland kommit till en krisartad ställning, då, säger jag, ligger det ju nära till hands att antaga, att denna högt uppsatta person skall känna sitt hjärtas strängar vibrera framför allt för det land, hon egentligen tillhör, och det kan ju tänkas, att på detta sätt dessa bestämmelser i vår grundlag liksom konfirmera och upprätthålla ett osäkerhetstillstånd genom en en s. k. dynastipolitik.

Jag skall härmed lämna denna särskilda punkt. Jag tror emellertid, såsom jag förut nämnt, att det starkaste skälet för en reform består däri att för kungahusets medlemmar införa samma bestämmelser, som gälla för vanliga svenska medborgare.

Det finnes en annan punkt i herr Lindhagens motion, och den gäller förbud för prinsar och prinsessor mot utrikes resor utan Konungens samtycke. Jag har icke kunnat upptaga denna punkt i mitt förslag till skrivelse därför, att jag anser, att denna sak dels är synnerligen obetydlig, dels också kanske har sammanhang med apanagefrågorna och att det sålunda kanhända är rimligt, att en bestämmelse härom finnes kvar, så länge ännu prinsarna äro hänvisade till att mottaga sitt underhåll av den svenska staten. När man däremot kommer till den tredje punkten rörande rätten för Konungen att tilldela prinsar titlar av hertigdömen och furstendömen — en fråga, som visserligen saknar reellt ekonomiskt underlag och som endast rör en tom titelfråga — så måste jag säga mig, att i full konsekvens med den tankegång, jag har utvecklat, och i full konsekvens med den ståndpunkt, konstitutionsutskottet i sitt följande betänkande intagit mot Konungens rätt att utdela adelstitlar, utskottet hade bort gå fram på en konsekvent linje och yrka, att även denna rätt skulle borttagas.

Rörande den punkt, som avser förbud mot prinsars inne-

Ang. prinsars
och prinsessor
av det
kungliga huset
giftermål
m. m.
(Forts.)

Ang. prinsars
och prinses-
sors av det
kungliga huset
giftermål
m. m.
(Forts.)

havande av civilt ämbete förefinnes ett direkt yrkande av herr Edén på en grundlagsändring, och jag står helt bakom den meningen, att en sådan grundlagsändring bör genomföras. Jag har emellertid icke kunnat bliva i tillfälle att ansluta mig till den reservationen, därför att i samma paragraf omnämnes också rätten att tilldela prinsar titlar av hertigdömen och furstendömen, som jag anser också bort utgå, och därför har jag tvungits att yrka på en skrivelse i enlighet med denna uppfattning. Nu är det sant, att motionären i sitt yrkande intagit förbud mot prinsars rätt att innehava militärt ämbete men däremot föreslagit, att de skulle äga rätt att innehava civilt sådant. Jag tror, att man knappast kan ställa sig på annan ståndpunkt än att antingen införa i grundlagen förbud för prinsar att innehava vare sig civilt eller militärt ämbete eller också gå på den linjen, att man stryker detta förbud fullständigt; och jag menar att de skäl, som i övriga avseenden tala för ett lossande på de band, som gälla kungahusets medlemmar, också tala för att även detta band borde lossas. Jag har därför ställt mig på den linje, jag gjort. Det är också möjligt, att genom ökade möjligheter för medlemmar av kungahuset att på alla de banor, som stå öppna för övriga svenska medborgare, komma fram och i mån av verklig duglighet göra karriär, den stundom framskytande apanagefrågan kan erhålla en tillfredsställande lösning; man har åtminstone förr inom riksdagen hyst en sådan mening.

De övriga inskränkningarna, som finnas, skulle fortfarande stå kvar, och som motionären icke vänt sig mot dem, har jag ingen anledning att gå in på dem. Jag skall därför endast be att med anledning av det sagda få yrka bifall till den av mig vid konstitutionsutskottets betänkande fogade reservationen, i vilken begäres, att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t måtte begära ändring i de vederbörande paragrafer, som beröra de av motionärens yrkanden, som jag nu uppehållit mig vid.

Herr Hallendorff: Herr talman! Jag anhåller endast att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Herr Edén: Herr talman! Som kammaren behagade finna, föreligger vid det nu föredragna utskottsutlåtandet även en reservation, som är avgiven av mig jämte ett par av mina kamrater i utskottet, och som stannar vid ett yrkande uteslutande i fråga om en av de paragrafer i regeringsformen, som herr Lindhagen berört i sin motion. Vi ha däremot icke kunnat ansluta oss till herr Lindhagens yrkande i vad detta avser ändring i de gällande bestämmelserna i successionsordningen angående prinsars och prinsessors giftermål och prinsars utrikes resor. I denna punkt tror jag icke, att det förhåller sig som motionären förmenar och såsom även den föregående ärade talaren gjorde gällande, nämligen att det skulle föreligga något verkligt och obestridligt intresse av att skapa en abstrakt jämlikhet mellan

det kungliga husets medlemmar och andra medborgare. Jag tror tvärtom att de bestämmelser, som i sagda avseenden finnas, äro grundade på en verkligen allvarligt fattad tanke, nämligen den, att man bör skapa garantier mot att genom giftermålsförbindelser mellan det kungliga huset och enskilda svenska familjer sådana privata intressen skulle kunna komma in i denna kungliga familj, som kunde påverka den i dess hållning till viktiga statsangelägenheter. Det är således, tror jag, ingalunda bara av den grund, att man velat hålla den kungliga familjen liksom upplöft över andra medborgare, som bestämmelserna hava kommit till, utan här spelar också in ett intresse, som måste betraktas såsom ett statsintresse, nämligen att hindra uppkomsten av privata förbindelser av den art, att de kunna vara skadliga för konungafamiljens opartiska ställning. Vad Konungens kontroll över de utrikes resorna beträffar är ju detta stadgande i och för sig en bagatell, och ingen har heller hittills yrkat bifall till motionen i vad den avser att upphäva den kontrollen. Jag skall emellertid anmärka, att det torde vara ganska klart i och med det att de kungliga prinsarna ha apanage genom anslag från riksdagen, att det måste finnas någon kontroll över att detta apanage användes av dem för deras uppehåll inom landet, så att de icke genom bosättning på utrikes ort bliva alldeles främmande för svenska förhållanden. I ännu högre grad måste det slutligen om borttagande av titlar av hertigdömen gälla, att det är en bagatellsak av sådan art, att den icke behöver framkalla något ingripande från riksdagen. Överhuvud taget gäller om alla dessa tre av mig i korthet berörda punkter, att de äro av ganska grannliga natur, och det synes mig icke finnas något skäl för riksdagen att ingripa på detta område.

Väsentligen annorlunda förhåller det sig däremot med den del av herr Lindhagens motion, som avser ändring av § 45 i regeringsformen angående prinsars rätt att bekläda ämbeten.

Som bekant är nu stadgat, att Svea rikes arvfurstar eller prinsar av det kungliga huset icke kunna innehava några civila ämbeten, varemot de enligt regeringsformen kunna innehava militära ämbeten.

Denna bestämmelse har upprepade gånger varit föremål för motioner om ändring, motioner, som gått i endera av två olika riktningar. Antingen har man velat helt och hållet upphäva prinsars rätt att bekläda ämbeten överhuvud eller också har man velat upphäva den begränsningen, att prinsar skulle få bekläda endast militära men icke civila ämbeten. För båda ståndpunkterna kunna naturligtvis vissa skäl anföras. Men jag tror, att om man tänker närmare på saken, så skall man finna att det riktiga icke är att stadga ett förbud mot beklädande av alla ämbeten för de kungliga prinsarna. Ty ett sådant förbud skulle förhindra dessa furstar att deltaga i något slags statens arbete, vare sig i det civila eller det militära. Det kan icke ligga i statens och folkets intresse, att man på det sättet förhindrar prinsarna

*Ang. prinsars
och prinsers
sors av det
kungliga huset
giftermål
m. m.*

(Forts.)

Ang. prinsars
och prinses-
sors av det
kungliga huset
giftermål
m. m.
(Forts.)

att deltaga i nyttigt arbete inom statslivet. Tvärtom ligger det i allas intresse, att de genom en dylik tjänstgöring sättas i tillfälle att inhämta kunskaper och göra erfarenheter, som kunna komma dem till godo, om de skulle kallas att bekläda tronen.

Däremot tror jag man har så mycket starkare skäl att fråga sig, om det föreligger någon anledning att tillåta dem bekläda endast militära men icke civila ämbeten. Innan jag en smula går in på den frågan, skall jag förutskicka att vi måste komma ihåg, att i själva verket betyder icke ett medgivande att bekläda ämbete, att ämbetet kommer att beklädas i den meningen, att vederbörande prins verkligen blir utnämnd till innehavare därav. Sådant har ju endast med stor sällsynthet förekommit, med avseende på de prinsar, som tjänstgjort i militära befattningar. Det vanliga är, att sådan tjänstgöring sker, utan att något ämbete innehaves i egentlig mening. Men betydelsen av den nu gällande bestämmelsen är helt enkelt den, att på grund av densamma de kungliga prinsarna icke finna sig kunna *tjänstgöra* i någon annan statstjänst än den militära. En sådan ordning tror jag icke är riktig. Jag tror tvärtom, att det i våra tider mer än någonsin förut är angeläget, att de unga furstarna få sätta sig in i det civila arbetet. Den nuvarande bestämmelsen i grundlagen står för mig som en anakronism emedan den synes peka på något slags prioritet för den militära tjänstgöringen och de militära ämbetena framför den civila tjänstgöringen, en prioritet, som skulle göra den förra alldeles särskilt lämpad för de unga prinsarna, medan däremot den senare icke skulle vara det.

Man har visserligen invänt, att genom tjänstgöring i civila ämbeten skulle prinsarna kunna komma i en viss egendomlig mellanställning inom ett verk, där de komma under civila chefer. De skulle, heter det, också måhända få en tvungen ställning gentemot sina kamrater, och man har talat om att det icke skulle vara lämpligt, att de komma att särskilt intressera sig för just den gren av den civila förvaltningen, där de finge sin sysselsättning. Men alla dessa invändningar gälla i fullkomligt lika grad i fråga om den militära tjänsten. Även där komma de unga furstarna i en egendomlig ställning i förhållande till sin chef, även där kunna de komma i en tvungen ställning gentemot sina kamrater, och naturligtvis gäller även där, att de specialisera sig i vissa grenar, som tjänstgöringen omfattar, liksom de skulle göra i det civila arbetet.

Under sådana förhållanden har jag, utan att egentligen anse, att denna sak är av någon alltför riksviktig beskaffenhet, dock för min del funnit, att då nu frågan blivit väckt, det icke är lämpligt, att den utan vidare avvisas. Jag tror att situationen är sådan, att det kunde vara all anledning att åtminstone denna kammare ger uttryck åt den meningen, att någon prioritet för militär tjänstgöring framför annat nyttigt statsarbete icke bör av grundlagen utpekas för de kungliga prinsarna. Detta kan

ske genom en så enkel ändring, som att man i regeringsformen upphäver förbudet för prinsar att bekläda civilt ämbete men låter allt det andra i paragrafen vara orört. Och jag ber att i detta syfte få yrka bifall till den av mig m. fl. avgivna reservationen.

*Ang. prinsars
och prinses-
sors av det
kungliga huset
giftermål
m. m.
(Forts.)*

Herr Hildebrand: Herr talman, mina herrar! Den senaste ärade talaren yrkade bifall till reservationen. Herrarna se där, att reservanterna visserligen avstyrkt det allra mesta av de motionsvis föreslagna ändringarna, men tagit upp en liten detalj och vilja stoppa in dessa ord »eller civilt ämbete». Den föregående ärade talaren har själv förklarat såsom sin uppfattning, att detta icke var någon synnerligen riksviktig fråga, och jag tror, att man på alla håll borde kunna giva honom rätt däri. Är det verkligen lämpligt att ändra grundlagen för en sådan sak som denna? Det är väl ändock icke så, att man bör ändra grundlag bara därför att ett förslag har framburits av enskild motionär och att, såsom jag tror den siste talarens ord föll sig, det då kan vara mindre lämpligt att blott avvisa frågan. Det bör väl dock vara så, att man ändrar grundlag endast om ett verkligt behov av en ny bestämmelse har uppenbarats sig. Men jag tror verkligen icke, att ett sådant behov här har gjort sig gällande, och då synes det mig ganska meningslöst att här vidtaga en ändring.

Herr Edén uttalade sedan att en ändring ju icke alls skulle betyda att prinsar finge civila ämbeten, och jag tror ur många synpunkter att det skulle vara olämpligt, om det ordnades på det sättet.

På den grund att något verkligt behov icke här har uppenbarats sig ber jag, herr talman, att få yrka bifall även i denna punkt till utskottets hemställan.

Herr Hallén: Herr talman! Då jag med några kamrater i utskottet avgivit en blank reservation, har jag ansett det påkallat att med några ord angiva motiven härför.

Det avslagsyrkande, vartill utskottsmajoriteten har kommit, föregås av en motivering, som i och för sig står på en så pass stark och klar rojalistisk grund, att redan detta för oss varit en anledning att icke kunna biträda densamma, även om det finnes några skäl, vilka jag sedan skall komma till, som kunnat göra att vi möjligen kunnat reflektera på utskottets ståndpunkt. De reservationer, som redan framförts dels av herr Edén och dels av herr Sterne, utmynna ju visserligen i flera demokratiska krav, som gör att kammaren säkerligen skulle kunna vara beredd att beträda endera av dessa vägar. Det har ju erinrats om, att den första reservationen, den av herr Edén avgivna, avser endast den ändringen i herr Lindhagens motion, att prinsar skulle erhålla rätt att inneha civila poster. Vi, som ha reserverat oss blankt, vilja också instämma i den tankegången ur den syn-

Ang. prinsars
och prinses-
sors av ädet
kungliga huset
giftermål
m. m.
(Forts.)

punkten, att det naturligtvis är ett demokratiskt framsteg, om man kan komma därhän att det militära yrkets förment högre sociala valör och betydelse skulle kunna något rubbas eller avtrubbas därigenom, att de civila och de rent militära ämbetena i denna punkt likställdes. Det gör, att såväl herr Edéns som herr Sternes yrkande i avseende å § 45 regeringsformen ha starka skäl för sig. Dessutom kunde man tillägga, såsom jag tror att någon av de föregående talarna gjorde, att genom att de civila ämbetena gjordes tillgängliga även för medlemmar av kungafamiljen skulle arvfurstarna kunna få under sina utvecklings- och studieår en mera ingående social kunskap, som kunde bliva dem till stor nytta, om de komme i den situationen att mottaga kronan.

Men å andra sidan finnes det naturligtvis också vissa betänkligheter mot att gå en sådan väg. Man kan icke neka till, att därigenom skulle kungamakten så småningom kunna bli allt mer och mer bunden närmare vid samhället självt på ett mera rotfast och säkert sätt än vad vi från vår principiellt republikanska ståndpunkt kunna anse önskvärt. Detta gäller den av herr Edén framförda reservationen.

I den reservation, som framförts av herr Sterne, har yrkandet vuxit till att omfatta ett biträdande även av herr Lindhagens förslag om den rätt för prinsar och prinsessor i fråga om giftermål, som vi alla känna till av motionen. Vi äro naturligtvis fullt ense med reservanten på den punkten såtillvida, som det här gäller ett tillmötesgående av allmäntmänskliga synpunkter och krav, som man icke kan komma ifrån. Men vad som gjort, att vi icke velat helt och fullt skriva under den reservationen är, att här finnes dock en ganska betänklig fara. Det kan ju tänkas, såsom jag tror att också herr Edén framhöll, att genom att medlemmarna av den kungliga familjen kunde ingå äktenskap med svenska medborgare, en liering kunde följa och ett närmare hopknytande av banden mellan kungafamiljen och nationen även i detta avseende, och även om man icke behöver befara samma förhållande som i forna dagar, då högadeln i vårt land genom släktskapsförbindelser med monarken kom att spela en otillbörligt stark roll, så veta vi, att det finnes möjligheter att högadelns reella efterträdare, plutokratien eller den s. k. penningadeln, kunde tänkas nå en förbindelse med dynastien, som icke skulle vara av önskvärd art. Vi ha därför ansett, att ju mer isolerat från nationen som de ännu regerande dynastierna framleva sitt liv — och i denna punkt har det icke framkommit något reformkrav från vederbörande själva — desto lättare kan också den situation mogna, då övergången till en fullt demokratisk styrelseform kan ske på fullt lojalt sätt och under ömsesidig förståelse för utvecklingens krav. Vi mena alltså, att det finnes ur republikansk synpunkt en viss risk att man genom att gå den väg, som motionären ifrågasatt och en av reservanterna också velat reflektera på, kunde nå ett alldeles motsatt resultat mot det, som säkerligen föresvävat herr Lindhagen, nämligen att man bidrog till ett slags modernisering

och konservering av monarkiens princip, vilket vi, såsom republikaner, på intet sätt vilja medverka till.

Vi ha därför, som sagt, icke känt oss särskilt tilltalade av någon av de linjer, som i de olika reservationerna äro angivna, men då vi ej heller kunnat biträda utskottsmajoritetens yrkande, ha vi i stället kommit med vår blanka reservation utan något direkt formulerat yrkande; och jag får, åtminstone för min personliga del säga, att vid en eventuell votering är jag dock närmare böjd för att stöda det av herr Edén m. fl. framförda yrkandet, ehuru detta sker under betonande av och hänvisning till de starka betänkligheterna mot att gå en sådan väg.

Jag vill erinra om något som vi säkerligen alla känna till och som kanske redan förut anförts av någon talare, nämligen att för 13 år sedan motionerade herr S. A. Hedin om att prinsar icke skulle ha rätt att bekläda något som helst ämbete. Han föreslog nämligen att ordet »civilt» i denna paragraf skulle utgå, och hans linje var synbarligen den, att man skulle vidmakthålla och om möjligt ytterligare stärka den isolerade ställning, vari dynastierna i de olika länderna befinna sig och därigenom påskynda det resultat av utvecklingen, som han tog för givet skulle förr eller senare infinna sig.

Jag vill erinra om att den tidens andra-kammarvänster stödde Hedins yrkande. Det erhöll nämligen 90 röster, under det att utskottets avslagsyrkande samlade 123. Nu är det av vissa förhållanden kanske ej tänkbart att vi här i dag skulle beträda den linjen men jag tror att när närmast det yrkandet kommer fram, kommer andra-kammarvännen att följa den av Hedin utstakade vägen.

Med dessa ord har jag velat angiva vår ståndpunkt och velat förklara att jag och, såsom jag antager, mina kamrater vid en eventuell votering snarare vilja stöda herr Edéns yrkande, ehuru, som sagt, med understrykande av de principiella betänkligheter jag här har angivit.

Med herr Hallén förenade sig herrar *Waldén* och *Persson* i Malmö.

Herr *Lindhagen*: Herr Hallendorff inskränkte sig till att utan angivande av motiv yrka avslag på det förevarande betänkandet. Det erinrar mig om den högerns motivering, varmed den tog avstånd från den s. k. republikmotionen. Annars ger man ju alltid något motiv för sitt avslagsyrkande, men här står tydligen herr Hallendorff på helig grund, som man icke nalkas annat än i tillbedjan.

Andra åter ha ansett saken, eller åtminstone vissa delar av saken så obetydliga, att de gärna kunde få stå kvar tills vidare. Jag vet icke, om det icke egentligen är en förolämpning mot grundlagen, ty den inskriver väl icke i sina paragrafer obetydliga saker, utan när en sak anses så viktig, att den bör ha

*Ang. prinsars
och prinses-
sors av det
kungliga huset
giftermål
m. m.
(Forts.)*

Ang. prinsars
och prinses-
sors av det
kungliga huset
giftermål
m. m.
(Forts.)

grundlags skydd, har den väl i alla fall en betydelse. Det är ur den synpunkten jag har sett frågan. Grundlagen är icke så dum som herrarna tro, den har nog förstått, att här är åtskilligt, som befästes i samhället just genom sådana här paragrafer, och saken är alltså icke så oviktig.

Vad nu angår de olika yrkandena, så vill jag uppriktigt för min del säga ifrån, att huvudsaken i min motion, såsom också framhålles, är att taga bort prinsars rättighet att utbilda sig till krigare eller att innehava militär befattning. Sedan har det andra fått följa med. Man må anse att frågorna äro obetydliga eller betydliga, så äro väl dock i alla fall enligt min uppfattning giltiga skäl givna för den meningen att bestämmelserna icke äro en prydnad för vår tid, och de ha ju också tillkommit under andra förhållanden. Jag har framhållit att de olika skälen gruppera sig i tre grupper: för det första är det ur allmäntmänsklig synpunkt oriktigt att skapa en sådan där eunuckkast eller vad man må kalla den, men på samma gång upphöja denna till något ledande och förebildligt, varigenom den verkar skadligt; för det andra inverka sådana artificiella auktoriteter, som utsmyckas med utomordentliga titlar och enastående ställning i övrigt, icke alls uppfostrande på svenska folkets sunda omdöme, utan de skapa vad man kallar bysantism, vilket i sin ordning är ett medel att hindra allt sunt socialt tänkande, och för det tredje medför detta sin politiska fara, dels därigenom att prinsarna utbildas huvudsakligen till krigsmän i tanke och handling och dels därigenom att giftermål med utländska furstinnor ju kunna ha sina sidor.

När man går på biograferna och ser alla dessa krigsbilder, så är det ett motiv, som ofta återkommer, och det är huru officersklädda ärkehertigar, storfurstar och alla möjliga sådana belöna en ödmjuk soldat, som står i ställningssteg, för att han begått en lyckligt fullbordad blodig gärning. Detta är en ganska betecknande symbol för vad denna sak egentligen betyder. Samhället har självt skapat dessa förhållanden, det är icke personernas eget fel, utan samhället har hos dessa personer utplånat den sociala känslan, intresset för det civila samhället, kärleken till freden och i stället över allt ingjutit hos dessa sina representanter beundran för, kanske kärlek till själva kriget och i den riktningen verka också dessa samhällets inrättningar.

Nu sade herr Hallén, att han fann det rent av betänkligt att man skulle upphäva skillnaden mellan det övriga samhället och den här övre apparaten, utan man borde, sade han, i stället behålla svalget så stort som möjligt, så skulle det gå så mycket lättare med den slutliga operationen. Det är således i ett undantagsfall som herr Hallén vidhåller den s. k. katastrofteorien föreställer jag mig, men annars brukar han vilja gå varligt fram på de parlamentariska reformernas väg och taga bort småningom det ena efter det andra. Men om herr Hallén vill upprätthålla ett svalg, vet jag icke, varför han icke vill gå med på

den förändring som jag föreslår och som åsyftar att dock bilda ett svalg mellan det bestående samhället och dessa personer genom att taga bort deras rätt att beklåda militära ämbeten. Detta yttrade herr Hallén sig icke om, men i alla fall tyckte han, att det kanske var bäst att man höll en viss gräns mellan samhället och dessa personer utom i det militära, ty där skulle sambandet behållas. Jag menar däremot att om dessa personer förlora just denna befogenhet men i övrigt jämställas någorlunda med andra, så kommer hela denna institution att få en mera social prägel, mera närma sig det bestående samhället och då tror jag, som också är anhängare av de parlamentariska metoderna, att det blir lättare sedan att göra hela denna inrättning till en civil inrättning kvarstående i något annan form än den nuvarande.

Varför jag väckt denna motion är som sagt i all synnerhet därför, att jag finner att dessa personers verkan genom att de upprätthålla krigskulturen är så farlig och inflytserrik. Det är däremot den enda punkt, där herr Hallén vill behålla sambandet mellan det bestående samhället och dessa andra.

Jag tror, herr talman, att mer än en av andra kammarens medlemmar dock skall medgiva, att det vore bra mycket bättre, om alla dessa furstliga personer i Europa, åtminstone så länge kungamakt och kejsarmakt äga bestånd, finge ägna sig åt civila sysslor, men vara förbjudna att lägga all sin själ och all sin uppfostran i kallet att bli krigare. Här ha vi en av de många stödjepelarna för svårigheterna att sprida känsla och intresse för krigskulturens avskaffande, känsla och intresse för att man dock bör göra någonting för fredssträvandena, att man bör ha någon förmåga av indignation över vad som nu sker och icke blott sitta med armarna i kors och, om man skall gå till anfall mot något, hellre anfalla fredssträvandena än det organiserade slaktandet.

Jag står således närmast till herr Sternes reservation, som har sett saken ur samma synpunkt som jag uppfattat densamma. Herr Sterne har dock undantagit de där utländska resorna, men varför, herr Sterne, kunna vi icke låta allt gå bort på en gång, så att paragrafen i grundlagen blir klar, och varför skola vi låta en ny generation ägna sig åt de utrikes resorna?

Herr Edéns reservation är ju ett visst framsteg. Att herr Hallén kunde slutligen ansluta sig till den, förstod jag dock icke, ty han glädde sig över, att det icke var något samband mellan samhället och dessa personer, och sedan säger han i alla fall, att han kanske skall rösta för att prinsar få inneha civila ämbeten. Därmed har han givit ytterligare uttryck för att han dock i själva verket uti sitt innersta står på samma ståndpunkt som motionären och herr Sterne och även herr Hellberg i detta avseende. Herr Sterne har emellertid yrkat skrivelse på hela linjen, och jag skall be att få instämma i detta yrkande, dock med tillägg av upphävande av förbudet mot de utrikes resorna,

*Ang. prinsars
och prinsessors
av det
kungliga huset
giftermål
m. m
(Forts.)*

Ang. prinsars
och prinses-
sors av det
kungliga huset
giftermål
m. m.

(Forts.)

och ber således, herr talman, i själva verket att få yrka bifall till det andra alternativa yrkandet i min motion.

Herr Hallendorff: Herr Lindhagen påstod, att jag utan angivande av motiv yrkade avslag på det förevarande betänkandet. Tvärtom, jag yrkade bifall till utskottets hemställan, vilket naturligtvis innebär, att jag ansåg de motiv, som finnas i betänkandet, tillräckligt stödande. Det gör väl ändå någon skillnad, herr Lindhagen.

Herr Lindhagen framhöll i sitt nu hållna anförande egentligen som sitt starkaste motiv, att han ville få bort vad han kallade krigskulturens inverkan på de personligheter, som det här är fråga om. Till detta vill jag endast göra den erinran, att om man något har tagit reda på de faktorer, som varit avgörande under de sista åren, torde man icke finna, att den så kallade krigskulturen haft något verkligt stöd på de håll, herr Lindhagen utpekade. För övrigt hänvisar jag alltjämt till den motiveering, som utskottet givit.

Emellertid, när utskottets ordförande för en stund sedan anmärkte, att han ville ha bort ur regeringsformen den prioritet, som densamma gäve åt det militära området, undrar jag, om man icke kunde ganska väl och med allt fog vända om den åskådningen. Det är fråga om, huruvida icke grundlagsstiftarna år 1809 i själva verket tänkte sig en ganska bestämd prioritet för det civila området och just därför reserverade detta alldeles övervägande åt sig, anseende det icke vara lämpligt att där låta konungahuset få för stort inflytande. Den tanken låg nämligen mycket nära till hands, att ett sådant inflytande ifråga om en viktig befattning skulle kunna på ett eller annat sätt återuppliva icke precis formellt men faktiskt något av de gamla hertigdömena, och en dylik förstärkning av det privata inflytandet för enskilda medlemmar av kungahuset ville man icke vara med om. Så som det nu har utvecklats sig, skulle jag för min del kanske icke ha någonting särskilt emot ett steg i den riktning, för vilken man då fruktade, likväl under förutsättning, att den ledande auktoriteten ej får bli försvagad. Oaktat det från sådan synpunkt rent av skulle vara frestande att gå med herr Edén, anser jag hela denna föreslagna reform vara av ett slag, som jag icke vill förorda.

Jag vidhåller mitt yrkande.

Herr Edén: Herr Hallendorff har på ett lätt och lekande sätt undgått den »frestelse» han säger sig ha känt att förena sig med mig om mitt yrkande. Jag beklagar, att icke frestelsen blev honom övermäktig, bl. a. därför att han i så fall skulle undgått att emot densamma tillgripa en argumentation, som förefaller mer än vanligt halsbrytande. Såvitt jag förstod hans anförande, gick det i den riktningen, att i motsats till vad jag gjort gällande om de militära ämbetenas prioritet framför de civila enligt

R. F. § 45, den nuvarande regeringsformen tvärtom skulle giva prioritet åt de civila ämbetena framför de militära. Lyckas herr Hallendorff få fram en sådan slutsats ur regeringsformens bestämmelse, att prinsar icke få bekläda civila ämbeten, så måste det innebära, att herr Hallendorff alldeles särskilt deklasserar prinsarna, såsom varande i sådan samhällsställning, att de icke skulle få ha verkligt fina ämbeten. Det lär väl ändock icke vara herr Hallendorffs mening. Sådana trollkonster som han nyss presterade tror jag därför, att vi kunna bortse från. Realiteten är, att det genom grundlagen är förmenat medlemmar av det kungliga huset att tjänstgöra i civila ämbeten. I och med detsamma som detta är fallet innebär det å andra sidan en prioritet för de militära ämbetena, som de få bekläda. Ty i motsats till herr Hallendorff är jag så konungsk, att jag anser, att om prinsar speciellt få tjänstgöra på ett visst område, så kan detta icke anses vara ett sämre område, utan det får i stället en viss glans genom deras deltagande i arbetet.

Saken står på den punkt, där jag lämnade den. Frågan är sålunda, om andra kammaren önskar uttala sig för en så måttfull och förståndig åskådning som den, att det icke skall vara prinsar förmenat att bekläda det vill i praktiken säga tjänstgöra i vare sig civila eller militära ämbeten. Det är denna mening, som ligger i min reservation. Jag skulle tro, att vi kunde vara mogna för att uttala en sådan mening, och jag vidhåller mitt yrkande.

Härmed var överläggningen slutad. Efter av herr talmannen till en början framställda propositioner beträffande den av herr Edén m. fl. avgivna, vid utlåtandet fogade reservationen, blev berörda reservation av kammaren bifallen.

Vidare gav herr talmannen propositioner på 1:o) bifall till utskottets hemställan, i vad densamma icke besvarats genom kammarens beslut i fråga om den av herr Edén m. fl. avgivna reservationen, 2:o) bifall till den av herr Sterne vid utlåtandet fogade reservationen samt 3:o) bifall till det yrkande, som framställdes av herr Lindhagen; och förklarade herr talmannen sig anse den förstnämnda propositionen vara med övervägande ja godkänd. Votering begärdes emellertid av herr Sterne, i anledning varav herr talmannen ånyo upptog de båda återstående propositionerna, av vilka därvid den under 2:o) angivna antogs till kontraposition. I överensstämmelse härmed uppsattes, justerades och anslogs följande voteringsproposition:

Den, som vill, att kammaren bifaller konstitutionsutskottets hemställan i utskottets förevarande utlåtande nr 12, i vad denna hemställan icke besvarats genom kammarens beslut i fråga om den av herr Edén m. fl. vid utlåtandet fogade reservationen, röstar

Ja;

*Ang. prinsars
och prinses-
sors av det
kungliga huset
giftermål
m. m.
(Forts.)*

Ang. prinsars
och prinses-
sors av det
kungliga huset
giftermål
m. m.
(Forts.)

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammaren, med avslag å utskottets berörda hemställan, bifallit herr Sternes vid utlåtandet avgivna reservation.

Omröstningen utföll med 111 ja mot 82 nej; och hade kammaren alltså bifallit utskottets hemställan i vad densamma icke besvarats genom kammarens ovannämnda beslut i fråga om den av herr Edén m. fl. vid utlåtandet fogade reservationen.

Härefter yttrade

Herr Lindhagen: Jag skall be att få beklaga, att jag icke begärde dubbel votering. Det berodde på ett misstag. Jag trodde, att herr Sternes förslag endast innefattade en ändring i det avseendet, att han icke tog med utrikes resorna. Men han har bibehållit i sin reservation militarismen eller själva kärnpunkten ifråga om prinsarnas ställning.

Emellertid betraktar jag den omröstning som ägt rum som en opinionsyttring, tydligen till förmån för *mitt* förslag, fastän herr talmannen slog ut det.

§ 10.

Ang. upphävande av Konungens rätt att adla m. m.

Till behandling företogs härpå konstitutionsutskottets utlåtande, nr 13, i anledning av väckt motion om upphävande av Konungens rätt att upphöja i adligt stånd samt förläna friherrlig och grevlig värdighet m. m.

I en inom andra kammaren väckt, till konstitutionsutskottet hänvisad motion, nr 238, hade herr *Lindhagen* hemställt, att riksdagen ville

1:o) för sin del antaga sådan ändring i 37 och 39 §§ regeringsformen att vad dessa paragrafer innehölle rörande Konungens rätt att upphöja män i adligt stånd samt tilldela adelsmän friherrlig samt friherrar grevlig värdighet upphävdes;

2:o) hos Konungen anhålla om framläggande av förslag till en lagstiftning, varigenom jämväl rättigheten att bära redan förvärfvade börds- och adelstitlar upphävdes; och

3:o) hos Konungen anhålla om framläggande av förslag till ett fullständigt avskaffande av ridderskapets och adelns i 114 § regeringsformen omnämnda privilegier, förmåner, rättigheter och friheter.

Utskottet hemställde

1:o) att riksdagen måtte, med bifall till vad herr Lindhagen härutinnan yrkat, antaga att vila till vidare grundlagsenlig behandling följande

Förslag till ändrad lydelse av §§ 37 och 39 regeringsformen:

§ 37.

Riddarhusordningen, som fastställes av Konungen samt ridderskapet och adeln gemensamt, bestämmer huru ridderskapet och adeln må sammanträda, för att om sina gemensamma angelägenheter besluta.

§ 39.

Vill Konungen utrikes resa, meddele Han statsrådet in pleno denna Sin föresats och inhämta dess tankar däröver, på sätt 9 § omtalar. Besluter Konungen därefter sådan resa och den verkställer, befatte Sig ej med rikets styrelse eller utöve den konungliga makten, så länge Han utrikes vistas, utan föres riksstyrelsen under Konungens frånvaro, i Hans namn, av den till tronföljden närmast berättigade prins, om han uppnått den ålder, som i 41 § sägs. Han styre såsom regent med all konungslig makt och myndighet, enligt denna regeringsform; dock må han ej riddarevärdighet utdela; ävensom alla lediga förtroendesysslor endast tills vidare kunna förvaltas av dem, som regenten därtill förordnar.

Är den till tronföljden närmast berättigade prins av sjukdom eller av utrikes vistande hindrad att riksstyrelsen utöva, då styre såsom regent i Konungens namn med nu sagda befogenhet den av tronföljarens bröstarvingar, som är till tronen närmast berättigad, för så vitt han uppnått den i 41 § stadgade ålder och hinder av ovan nämnda beskaffenhet för honom ej möter.

Finnes ej prins, som, efter vad nu är stadgat, må utöva riksstyrelsen före statsrådet styrelsen med samma makt som regent.

Huru förhållas skall, därest Konungen längre tid än tolv månader ur riket bliver, därom varder i 91 § stadgat.

2:o) att herr Lindhagens under punkten 2:o) i motionen framställda yrkande icke måtte till någon riksdagens åtgärd föranleda; samt

3:o) att riksdagen, med anledning av herr Lindhagens yrkande under punkten 3:o) i motionen, måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla, det täcktes Kungl. Maj:t låta utarbета och för riksdagen framlägga förslag till sådana ändringar i regeringsformen och andra författningar, att ridderskapets och adelns återstående privilegier, förmåner, rättigheter och friheter måtte fullständigt upphävas.

Reservationer hade likväl avgivits beträffande punkterna 1:o) och 3:o)

av herrar *Clason*, *Bellinder*, greve *M. A. H. Hamilton*, *C. F. Beckman* och *Meurling*, vilka ansett, att utskottet bort avstyrka även de under punkterna 1:o) och 3:o) i motionen framställda yrkanden; samt

av herrar *von Geijer* och *Räf*.

Ang. upphävande av Konungens rätt att adla m. m.

(Forts.)

Ang. upphävande av Konungens rätt att adla m. n.
(Forts.)

Efter föredragning av *punkten 1:o*) yttrade

Herr Hallendorff: Herr talman, mina herrar! När jag läste det betänkande, som här föreligger, kom jag ovillkorligen att erinra mig ett ironiskt yttrande av en numera avliden berömd naturforskare. Han sade: »En upptäckt är större, ju mindre den sak är, som man upptäcker. Ty ju obetydligare det upptäckta är, desto besvärligare och förtjänstfullare är det att ha tagit reda på densamma, naturligtvis.» Jag skulle nästan vilja tillämpa detta på den reform, som här blivit föreslagen, nämligen så att det måste vara en fasligt stor reform, ty det som verkligen föreslås förefaller vara av så liten reell betydelse, att det är mycket svårt att ens upptäcka det.

D. v. s. vad man ur motionärens yrkande kan framleta såsom det, han egentligen velat åsyfta, är visserligen icke någon obetydlig sak. Det förefaller, som om motionären velat syfta till en så att säga fullständig nivellering av samhället, en fullständig demokratisering av detsamma, genom borttagande av alla personliga åtskillnader. Ja, detta är naturligtvis icke någon obetydlig sak, utan tvärtom en mycket betydelsefull och från vissa synpunkter också, det måste otvivelaktigt sägas, en mycket gagnelig sak. Men det bör noga ihågkommas, att vad som här föreslagits, icke innebär några som helst åtgärder för den sakens skull. I närvarande stund se vi varje år, ja man kan nästan säga varje dag, hur det framväxer en sorts ny aristokrati, eller vad man vill kalla den, ibland rent efemär och sålunda hastigt försvinnande, ibland varaktigt bestående. Vi se många inflytelserika samhällselement uppstå, som säkerligen skola för framtiden spela minst samma avgörande roll som den gamla bördsaristokratien en gång gjort. Den utvecklingen ändrar man icke på någon enda punkt genom ett yrkande av den art som motionären framlagt. Det är en faktisk utveckling, och gent emot den komme den fullständiga nivellering, motionären vill åstadkomma, givet till korta.

Jag behöver väl för övrigt icke erinra vare sig motionären eller kammaren om, att i åtskilliga statsskick, som berömma sig av att vara de mest demokratiska, har man trots alla föreskrifter mot bördsaristokrati en nästan underbar vördnad för de gamla bördsförmånerna, huru de nu kunna vara förvärvade. Det händer, att det finns förbud i konstitutionerna mot att fästa avseende vid dessa förmåner, att bära deras titlar och dylikt, och ändå respekteras de. Ett sådant fall har motionären omnämnt; om han närmare studerar förhållandena på andra sidan Atlanten, så skall han finna, att där, i detta som man säger fullständiga jämlikhetens land, där existerar denna jämlikhet i mycket ringa grad. Och det är visst icke bara på måttet av förvärvade rikedomar, som åtskillnaden därstädes beror.

Men om man också erkänt den av motionären yrkade nivelleringen som önskvärd, bör man kunna erkänna att, de åtgärder,

Ang. upphävande av Konungens rätt att adla m. m.

(Forts.)

motionären här föreslagit, icke skulle åstadkomma mycket därvidlag. Det förbud mot titlars bärande, som motionären föreslagit, skulle säkert vara föga effektivt och utskottet har även tagit avstånd därifrån. Rätt naturligt för övrigt: vi befinna oss ju här i en församling, vilken har strukit de gamla bördstitlarna, som vi veta, genom ändring i arbetsordningen; likväl finnes ingenting, som hindrar oss att i det dagliga umgänget använda dessa titlar. Jag vet exempelvis icke, att någon rättsåtgärd kan vidtagas, om jag kallar min ärade kollega på Stockholmsbänken för »friherre» Palmstierna; det vore bara det, att kansliet skulle i protokollet stryka adjektivet framför titeln, vilket jag visserligen kan tycka vore litet elakt gjort av kansliet. Det är sålunda fullkomligt omöjligt att ens i denna trånga församling på detta sätt åstadkomma den sorts effekt, som motionären åstundar. Men även om den vunnes här och utanför, så uppnåddes därmed icke den fullständiga demokratisering, som han drömmer om att skapa.

Emellertid, vad motionären positivt yrkat och konstitutionsutskottet tillstyrkt, det är verkligen oerhört litet, och det är mycken fråga, om det alls skulle verka i den riktning, som motionären åsyftar. Den paragraf, som det gäller, § 37 regeringsformen, är ju faktiskt död. De försök att tillämpa den, som förekommit några gånger efter 1866 — jag vet icke, om det är ett halvt eller ett helt dussin fall — ha vart och ett endast yttermera bekräftat, hur anakronistiskt det är att göra sådana försök. De ha fallit till marken, och de allra flesta ha oförbehållsamt ansett, att det icke mera kan vara något bruk för ifrågavarande grundlagsbestämmelse. Den är såvitt jag förstår fullständigt avlivad, och det förefaller mig därför vara något egendomligt, att man skall här anställa jakt på en på detta vis redan faktiskt ur livet försvunnen föreskrift. Det kan ju hända, att sådant anses vara ett s. k. steg till statsskickets demokratisering. För min del tror jag, att det rättare nämnes ett besvär i onödan.

Det är för övrigt icke alls sagt, att ett bortstrykande av § 37 skulle ha det resultat, som motionären åsyftar. Detta har en gång av konstitutionsutskottet — vid 1908 års riksdag — blivit påpekat. Utskottet framhöll då, att ett borttagande ur regeringsformen av ifrågavarande bestämmelse icke medför upphävande av Konungens rätt att utdela adlig värdighet. 1911 års konstitutionsutskott anmärkte visserligen — och bakom dess motivering ställer sig ock det nuvarande — att om man ur grundlagen borttager det Konungen uttryckligen tillerkända prerogativet att adla, lärers därmed dess utövning vara omöjliggjord. Så enkel är emellertid saken icke. Om man litet tar reda på, hur våra författningar tillkommit, så är det mycket lätt att förstå, varför § 37 regeringsformen fått sin nuvarande lydelse. Jag har roat mig med att gå tillbaka till de grundlagar, som väl varit minst välvilliga mot kungamakten, nämligen frihetstidens grundlagar, och har då funnit, att i både 1719 och 1720 års regeringsform

Ang. upphävande av Konungens rätt att adla m. m.
(Forts.)

förutsättes såsom en fullkomligt självklar sak, att Konungen har rättighet att utdela adlig värdighet; det var så klart, att den saken diskuterade man icke ens. Man ville då endast genom regeringsformen uttrycka en förhoppning om en viss inskränkning i dessa adliga värdigheters utdelning. Vad som skedde 1809 var ingenting annat än att man i samma syfte fortgick på samma väg; man ville sålunda genom § 37 närmare stadga om formerna för adelskaps utdelande men däremot har det icke förelegat någon avsikt att skapa ett pregorativ för kungamakten, ty detta har ansetts befintligt utan vidare. Därför, om man stryker det ifrågavarande stadgandet, befinna vi oss på samma ståndpunkt som i äldre tider, då någon föreskrift om konungens rätt att adla icke var given — det är hela saken. Här har sålunda 1908 års utskott ovillkorligen rätt mot det närvarande.

D. v. s. en svit kan verkligen tänkas, men jag tror ej, att den vore önskelig. Det vore den, att vad som nu genom 37 § är gjort till ett regeringsärende, som alltså skall handläggas i statsrådet, det bleve i stället en sak, som Konungen handlade utan att på något vis rådfråga sina ansvariga rådgivare. I så fall komme dylika ärenden närmast under samma förhållanden, som råda enligt regeringsformens § 48 rörande det kungliga hovet. Och då frågar jag eder, mina herrar: skulle man genom en sådan åtgärd ha vunnit någon som helst fördel? I denna stund är i själva verket paragrafen död, och genom att utstryka den göra vi den icke mindre levande än vad den är, men däremot riskera vi under tider, om vilka vi i denna stund icke veta ett spår, möjligheten av ett okontrollerat missbruk av denna rätt, som *nu*, därest den i sällsynta fall användes, kan och skall officiellt kontrolleras. Det förefaller, som om en åtgärd av sådan art vore minst sagt bakvänd och raka motsatsen till verklig reform.

Det är naturligtvis icke stor utsikt att vinna något gehör för denna mening, men jag har i alla fall icke kunnat underlåta att påpeka detta och att yrka avslag på utskottets förslag. Det är visserligen gott och bra, att det hela redan är avgjort genom första kammarens beslut, men jag förmenar, att det vore andra kammaren värdigare att verkligen bese sådana här saker litet närmare och således nu taga i övernående, om detta är en åtgärd, som bör vidtagas eller icke. Över huvud taget böra vi icke göra en åtgärd, som åtminstone förr i tiden brukade betraktas såsom någonting slösaktigt om icke rent av föraktligt, nämligen att odsla krut på döda hökar.

Herr Edén: De sista orden av den senaste ärade talaren förefalla mig alldeles särskilt tillämpliga på den ärade talaren själv, som har slösat så mycket krut — jag vill icke säga, att det är gott krut — på en paragraf, som han själv betecknade som en död hök. Jag förstår verkligen icke riktigt sammanhanget i ett anförande, som började med en förklaring, att den ifrågavarande paragrafen i RF är död, och att den aldrig kan till-

lämpas, men som sedan lägger in en så strålande energi för att behålla paragrafen i grundlagen. Hur herr Hallendorff skall kunna få ihop den tankegången, överlåter jag åt honom själv att avgöra.

Ang. upphävande av Konungens rätt att adla m. m.

(Forts.)

Herr Hallendorff sade också någonting om att nu är det visserligen så väl, att första kammaren har avslagit utskottets hemställan i denna punkt, men det vore dock värdigare av denna kammare att se på saken litet närmare, innan kammaren fattade beslut i motsatt riktning. Jag får häremot lov att erinra min ärade vän på Stockholmsbänken om att kammaren som institution verkligen har sett på denna fråga åtskilliga gånger, innan herr Hallendorff kom in, och tror sig ha någorlunda penetrerat densamma. Kammaren behöver därför icke alls uppfatta ställningen så, att det föredrag, som herr Hallendorff nyss höll för oss, skulle utgöra en så storartad argumentering, att kammaren genast med ruelse skulle kasta om från sin gamla ståndpunkt.

Om man ser på herr Hallendorffs egen argumentering, »sönderfaller» den, för att använda det gamla uttrycket i två delar — eller kanske snarare den *sönderfaller*, och jag vet icke, om det blir några delar kvar.

Herr Hallendorff började med att säga, att denna rätt att adla eller nämna grevar och friherrar praktiskt sett är död, och det är då alldeles onödigt att taga bort ur grundlagen bestämmelserna därom. Men sedan fortsatte han: men taga vi bort bestämmelserna ur grundlagen, vad händer då? Jo, då skulle rätten kunna leva upp igen i Konungens hand.

Jag skall tilllåta mig att först granska den senare tesen. Hela den ståndpunkten är, som herr Hallendorff mycket riktigt i förbigående anförde, underkänd av det utskott, som senast behandlade saken, nämligen 1911 års konstitutionsutskott. Herr Hallendorff utgår därifrån, att Konungens rätt att adla och utnämna grevar och friherrar är ett Konungens prerogativ, så djupt invuxet i konungadömet begrepp, att det icke kan därifrån utskiljas annat än genom en grundlagsändring som *förbjuder* dess utövning. För oss enkla människor står verkligen saken icke så. Må vara, att när man 1809 gav nu ifrågavarande paragraf den form, som den då fick, så innebar detta också en *begränsning* av Konungens rätt, så till vida att han icke skulle få upphöja till grevlig värdighet annat än friherrar och till friherrlig värdighet annan än adelsmän. Det vill säga han fick icke direkt utnämna friherrar och grevar. Men jag undrar, om herr Hallendorff verkligen vill göra gällande, att om denna paragraf icke hade funnits i regeringsformen, därav skulle ha följt, att Konungen under hela tiden efter 1809 skulle ha utövat den rätten fullkomligt utan någon inskränkning. För oss står i varje fall saken så, att vad än må ha varit meningen *då*, så innebär ett avskaffande *nu* av paragrafen, att *Konungen själv* i statsrådet godkänner ett upphävande av hela rätten att adla eller förlåna adelstitlar.

Ang. upphävande av Konungens rätt att adla m. m.
(Forts.)

Tror verkligen herr Hallendorff om konungamaktens innehavare, om Kungl. Maj:t i statsrådet, att han skulle inneha en så stor fond av, jag måste kalla det i detta fiktiva fall, bakslughet, att han skulle tänka: Ja, för all del, jag går nu med på att avskaffa denna paragraf, men bara för att var desto mer obunden utanför grundlagen? I och med detsamma som Kungl. Maj:t har gått med på ett avskaffande av de nu i grundlagen befintliga bestämmelserna angående rätten att adla samt att upphöja i grevligt och friherrligt stånd, i och med detsamma har Kungl. Maj:t också godkänt själva principen om att den rätten bör försvinna. Och i och med detsamma har man också full garanti för att det icke ens skall försökas att återuppliva någon rätt för Konungen av detta slag på sidan om den sålunda förändrade grundlagen. Denna diskussion har verkligen förts förut i utskottet och även på andra håll. Herr Hallendorffs stora argument är alltså alldeles icke något nytt och torde följaktligen icke höra hindra kammaren från att anse det fullt överensstämmande med sin värdighet att vidhålla sin gamla ståndpunkt.

Vad det andra ledet i herr Hallendorffs tankegång beträffar bör väl saken ligga ännu enklare. Om vi äro överens, och i det fallet voro vi ju överens, om att Konungens rätt enligt regeringsformens §§ 37 och 39 är »död», så äro vi väl också överens om att den icke bör återupplivas genom förnyad användning. Då ligga ju förhållandena så, att så länge dessa bestämmelser finnas kvar i regeringsformen, så finns det möjlighet att återuppliva ifrågavarande rätt, och det kan t. o. m. finnas »frestelser», för att använda herr Hallendorffs uttryck i en föregående debatt, att uppliva den. Den naturliga slutsatsen blir då att så gott först som sist taga bort hela bestämmelsen. Till denna mening förmodar jag, att kammaren tänker avsluta sig även vid detta tillfälle.

Jag yrkar bifall till utskottets hemställan.

Herr Hallendorff: Jag vill endast för herr Edén påpeka, att jag icke inlagt någon »strålände energi» för att direkt rädsla denna paragraf åt regeringsformen. Men däremot har jag verkligen ansett, att jag haft ett visst intresse, då jag är ledamot av kammaren, att icke utan motsägelse låta kammaren gå med på ett beslut, vilket säkerligen icke till sina sviter har fullständigt penetrerats. Nu sades det visserligen av den siste ärade talaren, att en sådan fullständig penetrering verkligen skett, och jag fick höra en, lät mig säga, rätt allvarlig förmaning för, att jag, som icke varit med vid alla de tillfällen, då saken förut diskuterats, över huvud vågade uppträda. Nå, den förmaningen må vara herr Edéns sak. Men varken utskottet i sin motivering eller den ärade talaren har på något vis ådagalagt, att saken blivit ordentligt penetrerad. Jag har för min del om det hela icke yttrat annat än att, såsom det nu är, är man

tämligen säkert tryggad för att denna rätt icke kommer att återupplivas. Men hur förhållandena kunna bli, om paragrafen bortstrykes, det är man icke alls säker om, och i varje fall är man då icke garderad för missbruk, enär dessa ärenden i så fall säkerligen skulle vara undandragna konstitutionell kontroll.

Ang. upphävande av Konungens rätt att adla m. m.
(Forts.)

Herr Edén ställde till mig det spörsmålet: tror herr H., att om denna rätt icke funnits i § 37, den likväl skulle utövats till närvarande stund? Därpå vill jag svara, att det tror jag visserligen icke, men detta skulle i så fall icke ha berott på, att denna rätt icke stått angiven i § 37, utan rätt och slätt därpå, att den faktiska utveckling varom jag ordat, även då hade gjort den sortens användning av konungens rätt onödig. Det är just den utvecklingen, som jag anser här vara det starka och det enda avgörande. Under sådana förhållanden har jag tillåtit mig att anse paragrafen död och att anse det minst sagt onödigt att göra jakt på döda paragrafer.

Vidare anfördes ej. Sedan herr talmannen framställt propositioner å de under överläggningen förekomna yrkandena, blev utskottets hemställan av kammaren bifallen.

Punkten 2:o) föredrogs härpå; och begärdes ordet därvid av

Herr Lindhagen, som yttrade: Herr Hallendorff framhöll, att de yrkanden, som framstälts i denna motion, voro så obetydliga, att de egentligen icke hade något berättigande. Ja, så är det alltid. Framställer man ett mera vittgående förslag, så är det för stort, och när man kommer med ett litet, så är det för litet. Vad betyder detta? Jo, det betyder, att herr Hallendorff och de med honom likasinnade i dylika frågor tycka, att författningen, sådan den nu lyder, är värdefull, ehuru de icke töras utsäga det, därför att de dock ha känning av att den strider mot tidens rättsmedvetande.

Nu har sluppen fogat det så, att i den lilla serie grundlagsmotioner jag nyligen väckt, denna var den sista, och jag hade i själva verket satt den sist på den grund, att den icke var så betydelsefull. Nu ha emellertid dessa två motioner, som i dag äro före, kommit först, därför att utskottet väl haft svårare att avgöra de andra. Och därför kan man ju säga, att det vilar en viss obetydlighet över denna fråga.

Emellertid är det på det viset, att denna andra punkt är den viktigaste i motionen, och därför har den också följdriktigt enhälligt blivit avstyrkt. Denna del av motionen hade verkligen kunnat innebära någon realitet av betydelse, men då får man se denna tidsenliga allmänna uppslutning kring avslagsyrkandet, under det att ifråga om det mindre betydelsefulla förslaget utskottet gått fram på flera linjer.

Det finnes i den schweiziska grundlagens artiklar 4 och

Ang. upphävande av Konungens rätt att adla m. m.
(Forts.)

12 någonting som talar om att alla schweizare äro, som det står, lika inför lagen. Och så står det vissa uppräknings, och däribland även en uppräkning, som syftar på en sådan sak som den, som förekommer här under moment 2. Det kunna Ni väl förstå, mina herrar, att om det skall vara möjligt att komma någon vart och få fram en verklig demokrati, icke en sådan där pappersdemokrati, som står i författningen bara, utan en som verkligen lever fram i våra sinnen, så att det bland annat nödvändigt att taga bort alla sådana här monument, som resa sig framför oss och omöjliggöra en tankes successiva framåtskridande. Jag har sett så ofantligt många exempel både i vårt land och i andra länder på hur de bestående titlarna äro ägnade att i sin mån uppehålla ett sådant framåtskridande. Som sagt, saken har en viss förebild i den schweiziska konstitutionen.

Jag anhåller, herr talman, att få yrka bifall till motionen.

Vidare anförde

Herr Hildebrand: Jag måste erkänna, ätt motionären är vida mer konsekvent än utskottet. Det hela är ett uttryck för en jämlikhetssträvan. Det skulle vara förkrossande och nedtryckande för största delen av folket att vissa familjer hade bördstitlar och adelskap.

Nå, då har utskottet förordat och andra kammaren för sin del gått med på att Konungens rätt att utdela adelskap och upphöja i grevlig och friherrlig värdighet skulle försvinna. Vad skulle det nu ha för följd, om denna plan bleve verklighet? Jo, så vitt jag förstår endast det, att detta skulle giva de nuvarande innehavarna av adelskap eller grevlig och friherrlig värdighet en ökad betydelse, när deras familjers antal aldrig skulle kunna växa. Följden bleve, att en exklusiv klass skulle uppstå, till vilken inga andra ens teoretiskt skulle kunna komma upp, och allt eftersom folkmängden ökades skulle medlemmarna i denna lilla grupp, vilken, efter vad professor Fahlbeck påvisat, minskas i antal, få en allt större betydelse. I de länder, där möjligheten att utdela adelsvärdighet är borttagen, finnes nog den största vördnaden för adelskap och dessa grevliga och friherrliga titlar. Som exempel vill jag nämna Frankrike, för att icke tala om Nordamerikas förenta stater.

Motionären återigen vill icke blott taga bort Konungens rätt att meddela adelskap och upphöja i grevligt och friherrligt stånd utan även medelst lag förbjuda användandet av dessa titlar. Nu tror jag, att detta helt enkelt är otänkbart. Jag anser, att utskottet har sett mycket nytrare på saken än motionären, men naturligtvis är motionären i detta fall mycket mera konsekvent, ty han har tydligen förstått, att värdet av dessa titlar blir snarare större än mindre, om möjligheten att öka familjernas antal borttages.

Dock skulle jag vilja säga att icke ens motionären är riktigt konsekvent. Han har nämligen icke dragit ut de yttersta konsekvenserna. Värdet av adelskap och dessa titlar är ju beroende av en viss tradition. Det är ju så, att sonen har så att säga ärvt en viss glans, som förfäderna skapat åt namnet. Men, mina herrar, alldeles detsamma kan man säga om en del borgerliga namn. Jag vet t. ex. en stad, där det finns en borgmästare med ett i den staden mycket ansett namn. Hans far hade inlagt stora förtjänster om stadens utveckling, och det kan icke förnekas, såvitt jag kan förstå, att den blivande borgmästaren i sin ungdom hade mycket stor nytta av att bära detta namn. Namnet uppbars av sympati och vördnad i stora kretsar av samhället, och detta har åtminstone tidvis och åtminstone vad sympatierna angår överflyttats på den blivande borgmästaren.

Det förefaller mig, att det enda konsekventa skulle vara att förbjuda alla andra borgerliga namn än sådana, som sluta på -son. Drar man ut yttersta konsekvensen, kan det bliva bekymmersamt i alla fall. Jag tror verkligen, att man skulle komma längst på jämlikhetens väg, om det t. ex. bleve lag, att alla barn, som födas under samma år, skulle ha samma namn, t. ex. Andersson, och alla som födas nästa år skulle heta Pettersson, tredje året Svensson o. s. v. Då tror jag, man börjar närma sig jämlikhetens begrepp. Om man sedan skulle kunna undertrycka möjligheten av, att vissa barn visa en större förmåga av uppfattning och intelligens o. s. v., så skulle man kunna komma än ytterligare fram på jämlikhetens väg.

Jag tror för övrigt, för att återgå till de här titlarna, att det enda sättet att få bort deras betydelse — och det sammanhänger ju något med vad jag nu anfört — vore att upptaga en sats, som lär ha kommit fram i slutet av 1700-talet i Frankrike, att man icke förringar greve- och friherretitlarna genom att inskränka bärarnas antal utan tvärtom. Det enda sättet vore alltså att upphöja alla individer av folket till grevlig och friherrlig värdighet. Vad är det egentligen för idé att — här inne i salen får man ju icke använda dessa titlar men i korridorerna och i världen utanför — bara tala om greve Raoul; varför icke också tala om greve Nils och greve Fabian? Varför skall man utanför denna sal bara tala om baron Erik och baron Theodor; varför icke också tala om baron Daniel, baron Värner och baron Knut? Om man kunde utsträcka dessa titlar så, att varje individ här i landet vore greve eller friherre eller grevinna eller friherrinna, så tror jag, att man funnit ett fullkomligt effektivt sätt att döda dessa titlars betydelse.

Jag skulle vilja tillråda den ärade motionären att fundera på dessa vägar till uppnående av verklig jämlikhet, som jag här tillätit mig i korthet anvisa.

Jag ber, herr talman, få yrka bifall till utskottets hemställan.

Herr Sterne: Herr talman! Jag blev uppkallad av herr

Ang. upphävande av Konungens rätt att adla m. m.
(Forts.)

Ang. upphävande av Konungens rätt att adla m. m.
(Forts.)

Lindhagen, då han påstod, att den punkt, som nu föreligger till behandling, är den bärande och den viktigaste i hela hans motion. Jag tillhör ju utskottsmajoriteten, som yrkat avslag, och jag måste verkligen erkänna min oförmåga att kunna bedöma saken på samma sätt som han. Den adel, som för närvarande finnes, är verkligen icke en sådan, som grundlagsbudet talar om, vilken fått detta adelsskap såsom belöning för »trohet, tapperhet och dygd», utan det är en adel, som man i stort sett kan kalla för arv-adel. Då synes det mig tämligen meningslöst att, när dessa titlar äro nedärvda, genom lagstiftning förbjuda deras innehavare att längre bära desamma. Först och främst är det naturligtvis mycket vanskligt att få en effektiv lagstiftning mot sådant därför att, även om man skulle bifalla herr Lindhagens motion, så finnes det ingenting som förbjuder en adelsman att fortfarande använda sitt adelsnamn eller sin grevel eller friherretitel, om han så vill.

Och för det andra måste jag säga, att, när vi ha en förordning, som vill skydda egenartade släktnamn, så är det väl icke rimligt, att de som ärvt sitt adelsskap, d. v. s., såsom jag ser det, endast ett namn och en tom titel, skulle förbjudas att begagna desamma. Det är uteslutande ur den synpunkten, som jag här ställt mig på utskottsmajoritetens ståndpunkt. För mig är det hela icke annat än en släktnamnsfråga.

Herr talman, jag ber att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Herr Lindhagen: Herr Hildebrand har nyss kommit med ett av sina gudomliga anföranden. Jag tror, att detta hans anförande mer än någonting annat var belysande för riktigheten av, att såsom mången påstår, knappast någon haft så mycken nytta av sin pappas namn som herr Hildebrand.

Nu vill jag säga, att herr Hildebrand gärna för mig får väcka motion om att vi skola bli grevar allihop, men då bör det också bli grevar och icke både baroner och grevar. Men herr Hildebrand kommer icke att väcka en sådan motion, utan hans infall var bara ett sådant där glänsande intelligensskäl, som han ibland använder, när han skall försvara glansen och makten hos de övre tiotusen.

Emellertid tyckte också herr Sterne, att man icke kan undvika att folk går omkring och kallar sig grevar och baroner i alla fall. Ja, på det sättet skola vi då i årtusenden ha folk, som kalla sig grevar och friherrar, och som alla människor med svaga hjärnor skola stå på huvudet för, suspenderande sitt eget förstånd till ett hinder för all förnuftig utveckling.

Jag tackar herr Hildebrand för att han dock framhöll, att det i denna punkt verkligen var konsekvens hos motionären. Det är principiellt viktigt, att Konungens rätt att upphöja i adligt stånd upphäves. Bara det att sådana där bestämmelser finnas i författningen ger ett visst sken av bristande intelligens

åt densamma, och de kunna dessutom missbrukas. Men tar man bort detta, som mycket sällan tillämpas, så måste man, om man vill vara konsekvent, även taga bort det som är skapat under gångna tider, vilket har en ännu större och bestående betydelse. Nu är det ju så, att om herrarna tycka, att det är bra som det är, så få ni gärna gå och bocka och ha det som ni önska.

Jag hänvisade nyss till schweiziska grundlagen. Jag talade härom dagen med en schweizare, och han berättade att i Schweiz är bärandet av sådana titlar fullkomligt avskaffat. Det ligger dock någonting demokratiskt i detta.

Förr i världen spelade emellertid dylika frågor verkligen någon roll, men nu för tiden gäller ju allas strävan endast pengar och pengar, och sedan får allting vara hur det vill. Men allt det där andra, som ni lämna åt dess värde, såväl stort som smått, det dirigerar dock i stor utsträckning penningens väg i världen. Så att om ni icke vill ge er in på att förbättra och höja de andliga värdena, så få ni också ligga som ni bäddat.

Därmed vill jag dock icke säga, att detta är en så särskilt stor fråga, men den är en konsekvens av den föregående punkten, som omfattades med sympati i andra kammaren. Då borde också detta förslag, som är av åtskilligt större betydelse, omfattas med ännu större sympati.

Herr Sterne: Jag vill endast säga, att det icke är på grund av någon djup vördnad för adelsskapet — det betraktar jag endast som en tom titelfråga — utan blott emedan jag anser det hela som en släktnamnsfråga, som jag ställt mig på den sida jag gjort. Det är på den grund jag yrkar bifall till utskottets hemställan.

Överläggningen var härmed slutad. I enlighet med de yrkanden, som därunder förekommit, gav herr talmannen propositioner dels på bifall till utskottets hemställan, dels ock på avslag därå samt bifall i stället till det förslag, som innefattades i punkten 2:o) av den i ämnet väckta motionen; och blev utskottets hemställan av kammaren bifallen.

Punkten 3:o).

Utskottets hemställan bifölls.

§ 11.

Föredrogs statsutskottets utlåtande, nr 53, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående ersättande från fjärde huvudtitelns allmänna besparingar av vissa förskottsvis utgivna medel; och yttrade därvid

Ang. ersättande av vissa förskott.

*Ang. upphävande av Konungens rätt att adla m. m.
(Forts.)*

Ang. ersät-
tande av vissa
förskött.
(Forts.)

Herr E. A. Nilson i Örebro: Jag har, herr talman, en gång förut under denna riksdag något belyst tendensen hos Kungl. Maj:t att begagna sig av förfarandet att anvisa belopp till olika ändamål under s. k. försköttstitel. Här har nu kam-maren en samling exempel på, huru det tillgår och en exempel-samling på, om man så vill, huru det enligt min mening icke bör tillgå, om riksdagen skall i sin hand bevara svenska folkets urgamla rätt att sig beskatta enligt 57 § regeringsformen.

Samtliga de utgifter, för vilkas täckande nu äskas anslag av Kungl. Maj:t, ha beslutats av Kungl. Maj:t under år 1909, säger 1909, sålunda för 7 år tillbaka. Huruvida utgifter som på detta sätt beslutats, äro oguldna för kanske ännu längre tid tillbaka, därom vet måhända Kungl. Maj:t ingenting och riksdagen ännu mindre. Sammanlagda beloppet av dylika ut-gifter, som den dag i dag är äro oguldna, belöper sig säkert till flera miljoner kronor. Huru många, kan man fråga. Ja, därom kan ej heller Kungl. Maj:t giva besked, och riksdagen vet därom intet. Det är sålunda miljoner kronors utgifter, som riksdagen aldrig kan komma i tillfälle att *sakligt* pröva, ty, sedan en utgift är gjord, läser riksdagen knappast kunna undandraga sig att bevilja täckning härför.

En granskning av den proposition, som ligger till grund för förevarande utskottsutlåtande, giver vidare vid handen, att arméförvaltningen i skrivelser till Kungl. Maj:t dels den 8 mars 1913 och dels den 2 oktober samma år gjort anmälan om dessa utgifter. Men Kungl. Maj:t har låtit två riksdagar gå förbi utan att av riksdagen äska medel för deras täckande. Icke heller detta finner jag vara i god ordning.

Den ersättning, som utbetalats till förra arrendatorn av det indragna hospitalshemmanet Rynninge nr 1 och 2, utgjorde 21,846 kr. 50 öre. Arrendatorn avstod från nio års arrende men erhöll nämnda ersättningsbelopp. Det gör 2,400 kronor om året för nio år, men arrendet utgjorde med byggnadsskyldighet 1,935 kronor. Endast räntan å avträdessumman representerar mer än halva det arrendebelopp, som arrendatorn hade att utgiva, och detta kan vara något att tänka på, särskilt för jordbruksutskottet. Att märka är även, att *denna utgift av Kungl. Maj:t beslöts mitt under pågående riksdag men utan riksdagens hörande.*

Utän riksdagens hörande beslöt Kungl. Maj:t vidare den 22 oktober 1909 att genom expropriation förvärva mark till skjutbana för Jämtlands fältjägareregemente för en kostnad av närmare 31,000 kronor. Utän riksdagens medgivande beslöt vidare Kungl. Maj:t att för högst 20,850 kronor uppföra en matsalsbyggnad för Svea livgarde.

För alla dessa åtgärder har decharge beviljats, och det utgör för mig ett hinder att göra de anmärkningar, som jag eljest skulle ansett mig böra framställa.

Jag har ej gjort dessa erinringar av någon som helst an-

märkningslust utan därför, att den omfattning och tillämpning, som anvisandet av medel å förskottstitel fått, är så pass omfattande, att den verkligen är förtjänt av riksdagens särskilda uppmärksamhet. *Ang. ersättande av vissa förskott.*
(Forts.)

Beträffande själva saken, sådan den nu föreligger, har jag, herr talman, intet annat yrkande att framställa än om bifall till utskottets förslag.

Vidare anfördes ej. Kammaren biföll utskottets hemställan.

§ 12.

Slutligen föredrogos vart efter annat:

statsutskottets utlåtande, nr 54, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående användande av fonden för krigsfartygs bygande till anskaffning av två motorbåtar för rekognoscering av militärleder m. m.; och

bankoutskottets utlåtande, nr 28, angående tillfälligt lönetillägg åt amanuensen vid riksdagens bibliotek R. Höckert, m. m.

Vad utskotten i nämnda utlåtanden hemställt bifölls av kammaren.

§ 13.

Anmälades och godkändes följande förslag till riksdagens skrivelser till Konungen, nämligen

från jordbruksutskottet:

nr 82 i anledning av Kungl. Maj:ts i statsverkspropositionen gjorda framställning angående specialundersökningar rörande de norrländska skogarnas föryngring; samt

från riksdagens kansli:

nr 72, angående utredning rörande arméns gifta underofficerares inkvarteringsförhållanden.

§ 14.

Till bordläggning anmälades:

konstitutionsutskottets utlåtande, nr 14, i anledning av väckt motion angående omorganisation av riksdagsarbetet;

bevillningsutskottets betänkanden:

nr 14, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till förordning om ändrad lydelse av 11 § i förordningen den 28 oktober 1910 om taxeringsmyndigheter och förfarandet vid taxering;

nr 15, i anledning av väckta motioner om ändrad lydelse av 7 § 3 mom. i förordningen angående försäljning av vin och öl samt 13 § i förordningen angående försäljning av brännvin;

nr 16, i anledning av väckta motioner om tillägg till 12 § i förordningen om beviljning av fast egendom samt av inkomst; och

nr 17, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående utsträckning av tiden för tullfri disposition av tullpliktiga utställningsföremål, som införts till baltiska utställningen i Malmö år 1914; samt

bankoutskottets memorial, nr 31, i anledning av kamrarnas skiljaktiga beslut i fråga om bankoutskottets utlåtande nr 27, angående tillfälligt tilläggsarvode åt förste deputeraden i riksgäldskontoret.

§ 15.

Ordet lämnades härefter till

Herr vice talmannen, som yttrade: Herr talman! Jag får hemställa, att kammaren behagade besluta, att å föredragningslistan för morgondagens plenum bland två gånger bordlagda ärenden måtte uppföras, såsom punkt 1:

sammansatta beviljnings- och lagutskottets utlåtande, nr 1, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag angående vissa utfästelser rörande införsel och utförsel av varor m. m. samt lag om ändrad lydelse av 8 kapitlet 25 § strafflagen;

därefter såsom punkt 2:

statsutskottets utlåtande, nr 58, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående ändringar i avlöningsstaten för socialstyrelsen m. m.;

såsom punkt 3:

statsutskottets utlåtande, nr 59, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående förvärvande för statsverkets räkning av den vetenskapsakademien tillhöriga fastigheten nr 5 i kvarteret Gröndlandet norra i Stockholm;

såsom punkt 4:

lagutskottets utlåtande, nr 22, i anledning av *dels* Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om skyddskoppympling, *dels* Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om ändrad lydelse av 127 och 128 §§ i strafflagen för krigsmakten den 23 oktober 1914 *dels ock* åtta med anledning av förstnämnda proposition väckta motioner;

såsom punkt 5:

statsutskottets utlåtande, nr 55, i anledning av Kungl. Maj:ts *dels* i punkt 92 under åttonde huvudtiteln av statsverkspropositionen *dels ock* i särskild proposition, nr 114, gjorda framställningar rörande karolinska mediko-kirurgiska institutet;

såsom punkt 6:

statsutskottets utlåtande, nr 56, i anledning av Kungl. Maj:ts

proposition angående uppförande av laboratoriebyggnad m. m. för tekniska högskolans fackskola för kemisk teknologi;

såsom punkt 7:

statsutskottets utlåtande, nr 57, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående tjänstårsberäkning för professorn L. V. A. Stavenow med avseende å hans rätt till ålderstillägg; och därefter övriga ärenden i den ordning de förekomma å föredragningslistan för dagens plenum.

Denna hemställan bifölls av kammaren.

§ 16.

Justerades protokollsutdrag.

§ 17.

Ledighet från riksdagsgöromålen beviljades:

herr	<i>Ericsson</i> i Ätvidaberg	under	12	dagar fr. o. m. den	14	april,	
»	<i>Larsson</i> i Kroken	»	13	»	»	»	14
»	<i>Persson</i> i Stallerhult	»	12	»	»	»	14
»	<i>Sommelius</i>	»	11	»	»	»	15
»	<i>Akerlindh</i>	»	13	»	»	»	14
»	<i>Andersson</i> i Skrädene	»	12	»	»	»	14
»	<i>Kaijser</i>	»	12	»	»	»	14
»	<i>Mossberg</i>	»	12	»	»	»	14
»	<i>Igel</i>	»	10	»	»	»	14
»	<i>Andersson</i> i Altofta	»	13	»	»	»	14
»	<i>Eronn</i>	»	8	»	»	»	27
»	<i>Andersson</i> i Milsmaden	»	3	»	»	»	27
»	<i>Nordström</i>	»	10	»	»	»	14
»	<i>Olsson</i> i Berg	»	12	»	»	»	13
»	<i>Rydén</i> i Klosterbergarne	»	11	»	»	»	14
»	<i>O. Nilsson</i> i Örebro	»	13	»	»	»	14
»	<i>Karlsson</i> i Fjäl	»	12	»	»	»	14
»	<i>Talmannen</i>	»	10	»	»	»	15

och

: Kammarens ledamöter åtskildes härefter kl. 5,43 e. m.

In fidem
Per Cronvall.